

คุณค่าของการ เสนอหรือตอกย้ำในเพลงปลุกใจไทย

ในบทที่แล้วเราได้กล่าวถึงการใช้คำในเพลงปลุกใจ โดยแบ่งเพลงปลุกใจออกเป็นระดับชาติ ระดับกองทัพ และระดับกองกำลัง และพิจารณาถึงการใช้คำไปตามคำหลัก (Key Words) ต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ได้รับการกล่าวถึงในเพลงปลุกใจอันมีทั้งที่เป็นสถาบันและเป็นคุณค่าที่ของการ เสนอหรือตอกย้ำ ในเพลงปลุกใจไทย ในบทนี้จึงขอนำเอาสิ่งต่าง ๆ ที่ถูกอ้างถึงเหล่านั้น มาพิจารณาถึงแนวทางที่เพลงปลุกใจกล่าวถึง เพื่อให้เห็นถึงความแตกต่างหรือความคล้ายคลึงกันระหว่างเพลงทั้ง 3 ระดับที่กล่าวถึงสิ่งต่าง ๆ และลักษณะของการ เสนอหรือตอกย้ำคุณค่าอะไรในแต่ละช่วงสมัย โดยพิจารณาจากจำนวนที่ใช้ในเพลงและพิจารณาจากจำนวนเพลง และสิ่งที่เพลงอ้างถึงในแต่ละช่วงปีประกอบด้วยกันนั้นจึงขอแสดงให้เห็นถึงจำนวนเพลงปลุกใจแต่ละระดับที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงปี ก่อนเพื่อใช้ประกอบการอธิบายต่อไป

ตารางที่ 1 จำนวนเพลงปลุกใจแต่ละระดับที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงปี

จำนวนเพลงปลุกใจที่เกิดขึ้น	2475	2481	2490	2500	2506	2516	2520	รวม
	ถึง	ถึง	ถึง	ถึง	ถึง	ถึง	ถึง	
	2480	2487	2500	2506	2516	2519	2525	
เพลงปลุกใจระดับชาติ	23	63	47	7	56	36	62	294
เพลงปลุกใจระดับกองทัพ	4	7	11	2	51	25	19	119
เพลงปลุกใจระดับกองกำลัง	-	1	4	-	11	16	3	35

จำนวนเพลงปลุกใจที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในบางช่วงปี อาจชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับสภาพการณ์ทางการเมืองบางอย่างได้ กล่าวคือ ในช่วงปี 2481-2487 นั้น มีเพลงปลุกใจระดับชาติออกมามากที่สุดคือ 63 เพลง และเมื่อพิจารณาถึงสถานการณ์ทั่วไปในขณะนั้น จะเห็นได้ว่า สภาวะสงครามอินโดจีนและสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นปัจจัย

สำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมภายในประเทศไทยซึ่งเพลงปลุกใจก็มีบทบาทในการสนองตอบต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอยู่มาก โดยการปลุกใจให้ประชาชนเกิดความรักชาติ รักดินแดน มีใจฮึกเหิมพร้อมที่จะรบต่อสู้เพื่อชาติ รวมทั้งสนใจและให้ความเป็นห่วงทวารที่กำลังปฏิบัติหน้าที่สู้รบเพื่อป้องกันประเทศอยู่ในขณะนั้น จึงได้เกิดมีเพลงปลุกใจในระดับชาติเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในช่วงนี้เมื่อพิจารณาถึงจำนวนเพลงปลุกใจที่เกิดขึ้นมากใกล้เคียงกับช่วงปี 2481-2487 ดังกล่าวอีกช่วงหนึ่งก็จะได้แก่ช่วงปี 2520-2525 ซึ่งมีอยู่ 62 เพลง ก็อาจพิจารณาได้ว่า การเกิดเพลงปลุกใจมากในช่วงนี้ ก็เพื่อตอบสนองต่อความกลัวในการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งปรากฏให้เห็นเด่นชัดขึ้นจากสภาวะสงครามในประเทศเพื่อนบ้านของไทยบางประเทศ ความกลัวคอมมิวนิสต์เข้ามาแย่งแย่งปลุกระดมมวลชนให้เกิดความแตกแยกจึงปรากฏอยู่ทั่วไป จึงได้มีความพยายามที่จะใช้เพลงปลุกใจเพื่อชักชวนให้เกิดความสามัคคี ไม่แตกแยกกัน ไม่ทำลายกันเอง ไม่เชื่อถือต่างชาติมากไปกว่าชาติของตน ให้ความรักชาติ ตลอดจนให้ความสำคัญต่อสถาบันพระมหากษัตริย์มากขึ้น อันเป็นปัจจัยที่ทำให้มีเพลงปลุกใจเกิดขึ้นมากในช่วงนี้เช่นกันส่วนในช่วงปี 2490-2500 และช่วงปี 2506-2516 นั้น แม้ว่าจะมีเพลงปลุกใจออกมามากแต่ก็ไม่ได้แสดงให้เห็นอะไรชัดเจนนักเนื่องจากเป็นช่วงระยะเวลาที่ค่อนข้างยาวกว่าช่วงอื่น ๆ เช่นเดียวกับเพลงในระดับกองทัพที่เกิดขึ้นมากในช่วงปี 2506-2516 ก็เป็นช่วงระยะเวลาที่ค่อนข้างยาว แต่ก็อาจพิจารณาได้ว่า เมื่อมีบรรยากาศของความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ก็จะเป็นปัจจัยที่ทำให้กองทัพหันไปผลิตเพลงปลุกใจเพื่อหน่วยต่าง ๆ ของตนมากขึ้นจึงได้มีเพลงปลุกใจระดับกองทัพเกิดขึ้นมากตั้งแต่ช่วงปี 2506 เป็นต้นมา ส่วนเพลงในระดับกองกำลังนั้น ดังกล่าวแล้วว่า ส่วนใหญ่ของเพลงในระดับกองกำลังเป็นเพลงของลูกเสือชาวบ้าน ซึ่งมีการขยายตัวมากในช่วงปี 2516-2519 ก็เป็นเหตุที่ทำให้เกิดมีเพลงปลุกใจระดับกองกำลังมากในช่วงดังกล่าวด้วย

การพิจารณาถึงส่วนที่ใช้ในเพลงปลุกใจทั้ง 3 ระดับ ทำให้เราทราบถึงลักษณะของการกล่าวถึงสิ่งต่าง ๆ หรือคุณค่าต่าง ๆ ที่สำคัญอยู่หลายประการ กล่าวคือ

1. สิ่งที่ถูกกล่าวถึงส่วนใหญ่ในเพลงปลุกใจระดับชาติก็คือ ประชาชน เมื่อพิจารณาถึงส่วนต่าง ๆ ที่กล่าวถึงประชาชนแล้ว พบว่า เป็นส่วนที่กล่าวถึงประชาชนในฐานะที่เป็นผู้ร้องหรือผู้ฟังเพลงปลุกใจเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เนื่องจากเพลงปลุกใจในระดับชาติ

นั้นมุ่งที่จะใช้เพื่อชักชวนประชาชนให้มีการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ประชาชนจึงเข้าใจ
 หมายถึงสำคัญที่สุดในการชักชวนและได้รับการกล่าวถึงมากที่สุด โดยใช้คำต่าง ๆ กันมาก
 ดังกล่าวแล้วในบทก่อน แต่ก็มีลักษณะคล้ายกันคือ ใช้ในลักษณะของการเป็นสรรพนาม
 แทนตัวผู้ร้องหรือผู้ฟัง เช่น ใช้คำว่า ไทย เรา พวกเรา ชาวไทย ฯลฯ การใช้สำนวน
 ก็เป็นเช่นเดียวกันนี้ ก็เท่ากับเป็นการชักชวนอยู่ในตัวแล้วถึงแม้ว่าประโยคหรือสำนวน
 ที่ใช้ชักชวนนั้นจะเป็นเพียงประโยคบอกเล่าธรรมดาก็ตาม เช่น "ไทยทำไทยใช้
ไทยปลูกไทยกิน" "เราชาติไทย ไม่ใ้ร้ายใครให้แตกกัน" "คนไทยต้องรักชาติไทย"
 "ไทยทุกผู้รักแผ่นดิน เอาเหงื่อพรหมคินทำกินเอ๋ย" ซึ่งประโยคสำนวนเหล่านี้
 หากให้คนไทยร้อง หรือร้องให้คนไทยฟัง ก็ย่อมก่อให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นการชักชวนให้
 กระทำอยู่แล้ว ลักษณะการใช้สำนวนเช่นนี้เป็นลักษณะที่พบมากที่สุด^๑ ในเพลงระดับชาติ แต่
 ก็พบได้ในเพลงระดับกองทัพ และระดับกองกำลังเช่นกัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เพลงใน
 ระดับกองทัพและกองกำลัง ก็มีการใช้คำเรียกแทนตัวเองว่าเป็นคนไทยด้วย ซึ่งสะท้อน
 ให้เห็นถึงการเห็นว่า คนของกองทัพหรือกองกำลังนั้นเป็นประชาชนคนไทยเช่นกัน

นอกจากนี้ลักษณะที่สำคัญอีกประการของสำนวนที่ใช้เกี่ยวกับประชาชนก็คือ
 การใช้สำนวนที่เชื่อมโยงประชาชนกับความเป็นไทย โดยชี้ให้เห็นถึงความเป็นเฝ้าพันธ์
 เดียวกัน เป็นความภูมิใจในความเป็นไทย เพื่อให้เกิดความสำนึกในความเป็นไทย
 ลักษณะเช่นนี้พบว่ามีอยู่มากโดยทั่วไปในเพลงปลุกใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงแรก ๆ
 (2475-2487) อย่างเช่นสำนวนที่ว่า

"ไทยรวมเชื้อชาติหลากหลาย ไทยทุกภาคสัมพันธ์ ไทยร่วมถิ่นสุวรรณ"
 จากเพลงไทยรวมเชื้อชาติ

"ตัวฉันเกิดมาใต้ฟ้าเมืองไทย ชีวิตจิตใจฉันเป็นไทยทั้งสิ้น" จากเพลง
 เพื่อนไทย

"ทั้งกายทั้งใจเป็นไทยทุกคน" จากเพลงมาพวกเรา

"จะเกิดภาคไหน ๆ ก็ไทยด้วยกัน" จากเพลงรักกันไว้เถิด

"ชาวอีสานเป็นไทย ไทยต้องจำ ชาวอีสานเป็นไทย เราต้องช่วยไทย"

จากเพลงแดนอีสาน ฯลฯ เป็นต้น

เมื่อพิจารณาถึงการกล่าวถึงประชาชนในเพลงปลุกใจระคับกองทัพ ก็ปรากฏว่า ส่วนวนที่ชี้ก็เป็นลักษณะเดียวกับเพลงในระคับชาติ แต่มีเพิ่มเติมขึ้นคือการนำเอาคำที่สื่อความหมายถึงประชาชนนี้มาเชื่อมโยงกับลักษณะของอำนาจหน้าที่ของกองทัพคือ การป้องกันประเทศ โดยเน้นในแง่ของการชักชวนให้เกิดความรู้สึกเห็นใจกองทัพที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ป้องกันประเทศด้วยความเหนื่อยยากเพื่อประชาชน เช่นส่วนวนที่ว่า "เราทำเพื่อฝูงชน คากแดดคากฝนเราทนได้" "ทหารเรือปกป้องผองไทยเพื่อไทยประชา" "ถึงตายก็ไม่ว่าเพื่อปวงประชาเรายินดี" "พิทักษ์ชาราเพื่อประชาชาวไทย" ฯลฯ นอกนั้นก็ยังมีลักษณะเป็นเช่นเดียวกับส่วนวนที่ชี้ในเพลงระคับชาติ คือแสดงถึงความ เป็นไทยด้วย เช่น "เราชาติเชื้อไทย ร่วมใจป้องกันพร้อมทุกแหล่งเชื้อเผ่าไท" "เกิดมาเป็นไทยร่วมใจกันและศรัทธกันเหมือนพี่น้อง" ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กองทัพนั้นมีสถานภาพ 2 ประการ คือ เป็นทั้งคนของกองทัพ คือเป็นทหาร และเป็นประชาชนคนไทยด้วยอีกสถานภาพหนึ่ง เช่นเดียวกับเพลงในระคับกองกำลัง ซึ่งมี 2 สถานภาพเช่นกัน คือเป็นทั้งคนของกองกำลัง (เช่นเป็นลูกเสือ) และก็เป็นประชาชนคนไทยด้วยอีกสถานภาพหนึ่ง เช่นกันและจากการพิจารณาถึงส่วนวนต่าง ๆ เหล่านี้ ชี้ให้เห็นว่าเพลงปลุกใจนั้นมีการกล่าวถึงตัวเองมากที่สุด ในเพลงปลุกใจทั้ง 3 ระคับ ทั้งนี้ก็เนื่องจากเพลงปลุกใจนั้นใช้เพื่อชักชวนคนร้อง และคนฟังให้กระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงเน้นถึงตัวเองหรือกลุ่มของตัวเองมากที่สุด

ส่วนคำที่สื่อความหมายถึงกองทัพในเพลงปลุกใจระคับชาตินั้น ส่วนวนที่ชี้เป็นการแสดงความเชื่อมโยงกับสภาพของการรบของกองทัพ เนื่องจากเป็นเพลงระคับชาติที่ชี้เพื่อประชาชนทั่วไป ซึ่งมีฐานะเป็นพลเมืองหรือเป็นแนวหลัง ซึ่งจำเป็นต้องชี้ให้เห็นถึงสภาพการรบและความยากลำบากของทหาร (กองทัพ) ที่ทำการรบเพื่อประเทศชาติ เพื่อให้เกิดความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ เอาใจช่วยและพร้อมที่จะต่อสู้เพื่อชาติบ้าง เช่น

"เพื่อนถูกบุกกระหน่ำ อริล้ำทั่วถึงขร เพราะหวงแหนแค้นมารคร จึงมอบชีพเป็นชาติพลี"

"เขาคงกอดปืนแทนกอดสาว เบิ่งนัยการาว ๆ คอยปกป้องแผ่นดินไทย"

"ทหารต้องรบ ทหารต้องสู้มีธุเรา ทหารเหนื่อย เมื่อยล้าแสนสาหัส"

"ทหารทองไพร คงหนาวสุดใจเพราะใครเล่าหนา" ฯลฯ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีเพลงปลุกใจที่กล่าวถึงกองทัพโดยตรงในเพลงปลุกใจระคับชาติ เพื่อชักชวนให้เกิดความรู้สึกเห็นอกเห็นใจนี้เกิดขึ้นกระจายกันไปในแต่ละช่วงปี ช่วงปีละ 1-2 เพลง

โดยในช่วงปี 2475-2480 มีหนึ่งเพลงคือเพลงหวังทหาร ช่วงปี 2481-2487 มีหนึ่งเพลงคือเพลงแนวหลัง ช่วงปี 2490-2500 มีหนึ่งเพลงคือเพลงกล่อมขวัญวิญญาณนักรบไทย ช่วงปี 2506-2516 มี 2 เพลง คือ เพลงแค ท.ช.ค. และเพลงแคทหารหาญในสมรภูมิ ช่วงปี 2516-2519 มี 2 เพลง คือ เพลงแนวหลังและเพลงสกุคีนักรบไทย และช่วงปี 2520-2525 มี 2 เพลง คือ เพลงกอดปืนและเพลงผู้เสียสละ เป็นที่น่าสังเกตว่าเพลงที่กล่าวถึงกองทัพในสมัยหลัง ๆ นั้นจะเพิ่มเนื้อหาที่ชักชวนให้สละเงินหรือสิ่งของส่งไปช่วยกองทัพในแนวหน้าอยู่ด้วย ซึ่งไม่พบเนื้อหาลักษณะนี้ในเพลงยุคแรก ๆ

2. เมื่อพิจารณาถึงการเน้นความสำคัญในสิ่งต่าง ๆ ที่ถูกอ้างถึงในเพลงปลุกใจระดับต่าง ๆ อย่างรวม ๆ แล้วพบว่า นอกเหนือไปจากการกล่าวถึงตัวเองมากที่สุด ในเพลงทั้ง 3 ระดับดังกล่าวแล้ว เพลงปลุกใจในระดับชาติจะเน้นถึงชาติและการรบการต่อสู้ ส่วนเพลงในระดับกองทัพจะเน้นถึงการรบการต่อสู้มากที่สุด เนื่องจากการเชื่อมโยงไปถึงหน้าที่ของกองทัพคือการต่อสู้ป้องกันประเทศและให้ความสำคัญกับชาติในอันดับรองลงมา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าทั้งสองสิ่งนี้ (ชาติกับการรบการต่อสู้) มีความเชื่อมโยงกันอยู่ นั่นคือเป็นลักษณะเนื้อหาของเพลงปลุกใจส่วนใหญ่ที่เน้นให้ต่อสู้เพื่อป้องกันรักษาชาติไว้ ส่วนเพลงในระดับกองกำลังนั้นเน้นถึงความสามัคคีเป็นอย่างมาก ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงจุดมุ่งหมายในการชักชวนที่ต่างกันระหว่างเพลงทั้ง 3 ระดับ คือ เพลงระดับชาติ เน้นถึงจุดมุ่งหมายในการชักชวนให้ระลึกถึงความเป็นชาติ เพลงในระดับกองทัพเน้นถึงจุดมุ่งหมายในการชักชวนให้รบและต่อสู้เพื่อป้องกันชาติ และเพลงในระดับกองกำลังเน้นถึงความสามัคคี ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายใหญ่ในการชักชวนของเพลงปลุกใจระดับกองกำลัง

สำหรับการรบ การต่อสู้ นั้น ส่วนวนที่ใช้ส่วนใหญ่ในเพลงปลุกใจระดับชาติและระดับกองกำลัง เป็นไปในลักษณะเดียวกัน คือเป็นส่วนวนที่ชักชวนให้ต่อสู้กับศัตรู โดยใช้คำที่เร้าความรู้สึกและค่อนข้างรุนแรง เชื่อมโยงกับการรักษาชาติ และสิ่งสำคัญอื่น ๆ ของชาติเอาไว้ เช่น "เอาเลือดละเลงทาเพื่อรักษาแดนดิน" "เราจะเป็น เราจะตายเพื่อชาติไทย ชีวิตเราพลี" "สู้จนเลือดแดงน่านหายไธอยู่ดี" ฯลฯ

ส่วนเพลงในระดับกองทัพก็มีการใช้ส่วนวนในลักษณะเดียวกัน แต่เพิ่มเติมขึ้นอย่างหนึ่งคือ เชื่อมโยงกับความเก่งกล้า ยิ่งใหญ่ของกองทัพ เพื่อให้เกิดความฮึกเหิมพร้อมและมั่นใจในการต่อสู้ เช่น "หากใครรุกรานรุก เราสู้ สู้ สู้ ถ้าเค็มหมกสิ้นชีวิตเราดม

ถึงตัวตายขอไว้ชื่อสื่อระเบง เลือดละแดงเพื่อชาติราชนาวิ" "เกิดศึกประจัญ ไม่หวั่น
ไม่แหยมปืนใหญ่ กองพลเสือด้าโจนใส่ ข้าศึกใจหายตกใจไปทั้งกอง" "เรานี้หรือคือ
พลร่ม เขาชมว่าเป็นยอดทหารบินม้า กล้าเสี่ยง เยี่ยงพรานห้าวหาญเกินกว่าใครใคร"
 ฯลฯ เป็นต้น

สำหรับ ความสามัคคีนั้น เป็นสิ่งที่เรียกร้องให้มีในเพลงปลุกใจทั้ง 3 ระดับ
โดยเน้นให้มีความสามัคคีในหมู่คณะ ไปจนถึงสามัคคีกันในกลุ่มคนไทยด้วยกัน ซึ่งได้รับการ
เน้นเป็นอย่างมากในเพลงปลุกใจระดับกองกำลัง เนื่องจากลักษณะของกองกำลังนั้นเป็น
การรวมตัวขึ้นจากประชาชนที่มีความแตกต่างกัน มารวมกันเพื่อจุดมุ่งหมายเดียวกันจึง
จำเป็นต้อง เน้นถึงความสามัคคีมากเป็นพิเศษ แต่โดยทั่วไปแล้วความสามัคคีก็เป็นสิ่งที่
ถูกเรียกร้องชักชวนให้มีขึ้นเสมอในเพลงปลุกใจ เพราะเป็นธรรมชาติของเพลงปลุกใจ
ที่ต้องการชักชวนให้มีการกระทำหรือให้มีความรู้สึกนึกคิดที่พร้อมกันและต้องการให้ความ
สัมพันธ์ระหว่างบุคคลในกลุ่มที่ใช้เพลงปลุกใจมีต่อกันอย่างเป็นหนึ่งเดียวกัน ความสามัคคีนี้
จึงมีปรากฏอยู่ในเพลงปลุกใจเสมอ โดยเชื่อมโยงกับสถาบันอื่น ๆ และสิ่งอื่น ๆ อีกเกือบ
ทุกประการ

3. การอ้างถึงวีรชน ในเพลงปลุกใจทั้ง 3 ระดับ มีความแตกต่างกัน คือ
เพลงปลุกใจในระดับชาติ เน้นถึงความสำคัญของวีรชนมากกว่าเพลงในระดับกองทัพ
และเพลงในระดับกองกำลังไม่มีการเอ่ยถึงวีรชนเลย การใช้สำนวนกล่าวถึงวีรชนใน
เพลงปลุกใจระดับชาตินั้น มี 2 ลักษณะคือ ลักษณะแรกเป็นส่วนที่ใช้ในเชิงยกย่องวีรชน
เป็นการรำลึกถึงความดีของวีรชน เช่น "วิญญาณนักรบ ไม่รู้จักตาย หากร่างจะสลายก็
คงมลายแต่กายา" "ขอกุศลผลบุญ จงมีแก่ผู้ทำคุณประโยชน์ไว้ในชาติ" "ต้นตระกูลไทย
ใจท่านเหยี่ยมหาญ รักษาดินแดนไทย ไว้ให้ลูกหลาน" ฯลฯ ลักษณะที่สองเป็นการ
เชื่อมโยงกับชาติ ในลักษณะที่เป็นตัวอย่างของการต่อสู้เพื่อรักษาแผ่นดินเอาไว้ และชักชวน
ให้เอาเป็นเยี่ยงอย่างบ้าง หรือชี้ให้เห็นถึงความกล้าหาญของวีรชนไทยต่าง ๆ เพื่อ
ปลุกใจให้ฮึกเหิม คิดเอาอย่างบ้าง ดังนั้นการกล่าวถึงวีรชนของชาติ จึงผูกพันอยู่กับ
ประวัติศาสตร์ของชาติไทยอยู่มาก เช่น "ท้าวเทพสตรี ท้าวศรีสุนทร ม้องกันถดางนคร
ไว้ด้วยสามารถ" "ท้าวสุรนารี ผู้เป็นนักรบสตรี กล้าหาญองอาจ" "บรรพไทยหลาย
ท่านสละชีวันประจันปัจจา" "แดนทองดินไทย เลือดไทยเคยไหลหลัง วีรชนไทยต่าง
สิ้นสูญวายว้างเพื่อถิ่นดินไทย" ฯลฯ เป็นต้น

ส่วนการกล่าวถึงวีรชนของเพลงในระดับกองทัพนั้น เน้นถึงวีรชนของกองทัพแต่ละกองทัพเองเป็นส่วนใหญ่ เช่น ทหารบกใช้ "ชาวบ้านบางระจัน" เป็นตัวอย่างของวีรชนของตน ทหารม้าใช้ "พระเจ้าตากสิน" เป็นตัวอย่างของวีรชนของตน ทหารเรือใช้วีรชนที่เกาะช้าง (หมายถึงยุทธนาวีที่เกาะช้าง) เป็นตัวอย่างวีรชนของตน ซึ่งสำนวนที่ใช้ไม่ค่อยมีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์มากนัก คือเป็นเพียงการแสดงให้ระลึกถึงวีรชนเท่านั้น นอกจากนี้ในเพลงปลุกใจระดับชาติก็มีเพลงที่กล่าวถึงวีรชนโดยตรงอยู่หลายเพลง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเพลงที่เกิดขึ้นในยุคแรก ๆ คือ ในช่วงปี 2475-2480 มีเพลงราชสีมา เพลงเลือกสุพรรณ เพลงศึกกลางข่วงปี 2481-2487 มีเพลงทันตระกุลไทย เพลงมหาชัยทันตระกุลไทย เพลงวิญญานบรรพชน เพลงศึกบางระจัน เพลงสลุกีบรรพไทย เพลงสุรนารี เพลงอนุสรณ์คอนเจดีย์ เพลงอนุสาวรีย์ไทยและช่วงปี 2506-2516 มีเพลงสลุกีพิชัยคาบหักและเพลงพระยาพิชัยคาบหัก

4. ศัตรู เป็นสิ่งที่เพลงปลุกใจทั้ง 3 ระดับ กล่าวถึง แต่ก็เป็นเรื่องธรรมดาที่เพลงปลุกใจระดับกองทัพจะให้ความสำคัญกับศัตรูมากที่สุด เนื่องจากเป็นหน้าที่ของกองทัพในการต่อสู้กับศัตรูเพื่อป้องกันประเทศ การกล่าวถึงศัตรูจึงเป็นการชักชวนให้เกิดความฮึกเหิม ความกล้าหาญ ที่จะต่อสู้ป้องกันและทำลายศัตรูให้หมดสิ้น เนื่องจากว่าเนื้อหาของสำนวนที่กล่าวถึงศัตรูนั้น เป็นการกล่าวถึงโดยใช้เป็นเป้าหมายโจมตี เพื่อเรียกร้องให้ต่อสู้ โดยบรรยายถึงความเลวร้ายต่าง ๆ ของศัตรู และวิธีการที่ศัตรูใช้ เช่น การยุแหยให้แตกความสามัคคีกัน การแทรกซึมบ่อนทำลาย การรุกราน ฯลฯ ตัวอย่างเช่น "มันคอยเวลาให้สามัคคีสับสน โดยปลุกปั่นให้ไทยมาถื่นเลน" "ศัตรูของไทยล้วนแยกๆ กอกรวนหวังเห็นสับสน คอยแทรกแซงแยกเล่ห์กล ระดมมวชนนำชักชวนไขว่" "มันยังตามมาราวีเราเรื่อยมา อหังการก่อการร้ายในบ้านเรา" "บ้านเมืองของเรา เขามารุกราน" ฯลฯ

อีกสิ่งหนึ่งที่มีลักษณะเช่นเดียวกับศัตรูก็คือ "คอมมิวนิสต์" ซึ่งเป็นลัทธิทางการเมืองที่ถูกนำมาเป็นเป้าหมายในการโจมตีของหลาย ๆ รัฐบาล การสื่อความหมายถึงคอมมิวนิสต์จึงมีปรากฏอยู่ในเพลงปลุกใจทั้ง 3 ระดับ แต่มีอยู่ไม่มากนัก คือ หากคิดถึงจำนวนเพลงแล้วเพลงระดับชาติจะมี 7 เพลง โดยเป็นเพลงที่เกิดในช่วงปี 2490-2500 สองเพลงคือ เพลงแผ่นดินไทย และเพลงไทยเพื่อไทย เป็นเพลงที่เกิดในช่วงปี 2506-2516 สองเพลง คือ เพลงถิ่นแดนไทย และเพลงร่าวังคอมมิวนิสต์เกณฑ์แรง

เป็นเพลงที่เกิดขึ้นในช่วงปี 2516-2519 หนึ่งในเพลงคือเพลงหนักแผ่นดิน และเป็นเพลงในช่วงปี 2520-2525 อีก 2 เพลง คือ เพลงคำสั่งปู่ และเพลงบ้านเขานบ้านเรา ส่วนในระดับกองทัพมีกล่าวถึงคอมมิวนิสต์อยู่เพลงเดียว ซึ่งเป็นเพลงในช่วงปี 2506-16 คือ เพลงมาร์ช กอ.ปค. และเพลงปลุกใจระดับกองกำลังมีกล่าวถึงหนึ่งเพลงเช่นกัน เป็นเพลงที่เกิดขึ้นในช่วงปี 2520-25 คือ เพลงวันกรรมกร เนื้อหาที่กล่าวถึงคอมมิวนิสต์นั้นเป็นไปในลักษณะเกี่ยวกับศัตรู คือ ชี้ให้เห็นถึงความเลวร้าย ตลอดจนการกระทำของพวกนี้ที่มีผลในทางไม่ดีต่อไทย เช่น "ลัทธิแปลกแยกคน คอมมิวนิสต์ตัวสำคัญ หากใครหลงในคำมั่นเราจะต้องพากันสูญสิ้นทุกสิ่งไป" "มันจะให้ 43 ล้านราษฎรตกเป็นทาสอย่างเมืองโกลด์ ๗" "แต่มีแดงใจพาล คิรุกรานแผ่นดินแดนไทย" "หากแม่แดงแดงเข้า ผองไทยเราก็คงแหลกราญ" "ระบอบคอมมิวนิสต์เกณฑ์แรงงานเพื่อเขา บากมันทำไปเท่าไรมิใช่ของเรา" ฯลฯ

5. การกล่าวถึงสถาบันต่าง ๆ ในเพลงปลุกใจ เพลงปลุกใจส่วนใหญ่ทั้ง 3 ระดับให้ความสำคัญกับ 3 สถาบันที่สำคัญคือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ซึ่งโดยปกติแล้วเพลงปลุกใจระดับชาติก็ยอมรับเน้นถึงสถาบันชาติ การอ้างถึงเนื้อหาต่าง ๆ ก็เพื่อนำมาเชื่อมโยงกับสถาบันชาติ แต่ก็มีเพลงปลุกใจในระดับชาติหลายเพลงที่กล่าวถึงศาสนาโดยตรง หรือกล่าวถึงสถาบันพระมหากษัตริย์โดยตรง และเพื่อนำมาพิจารณาในช่วงปีที่เพลงเหล่านี้ออกมาก็ทำให้ทราบถึงลักษณะการ เน้นถึงจุดหมายในการชักชวนที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละช่วงปี กล่าวคือ

ตารางที่ 2 จำนวนเพลงปลุกใจในระดับชาติที่กล่าวถึงสถาบันพระมหากษัตริย์และศาสนา

จำนวนเพลงปลุกใจระดับชาติ	2475	2481	2490	2500	2506	2516	2520
	ถึง	ถึง	ถึง	ถึง	ถึง	ถึง	ถึง
	2480	2487	2500	2506	2516	2519	2525
ที่เกิดขึ้น	23	63	47	7	56	36	62
ที่กล่าวถึงสถาบันพระมหากษัตริย์	-	-	7	4	19	4	20
ที่กล่าวถึงศาสนา	-	2	1	-	2	-	1

จะเห็นได้ว่าในช่วงแรก ๆ นั้นไม่มีการกล่าวถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยใช้เพลงเฉพาะกล่าวคือ เพลงปลุกใจในช่วง 2475-2480 นั้น ทั้ง 23 เพลง กล่าวถึงชาติทั้งหมด โดยชักชวนให้เกิดความสำนึกในชาติ และในช่วงต่อมา (2481-2487) ก็ยังไม่มีเพลงเพื่อสถาบันพระมหากษัตริย์โดยตรง แต่เพลงดังกล่าวก็เริ่มมีในช่วงปี 2490-2500 ซึ่งได้กล่าวแล้วในตอนต้นว่า เริ่มให้ความสำคัญกับสถาบันพระมหากษัตริย์ในช่วงนี้ และเริ่มขยายวงสถาบันนี้ออกไปคือ เพลงเพื่อสถาบันพระมหากษัตริย์โดยเฉพาะ 7 เพลงที่เกิดขึ้นในยุคนี้นี้ 5 เพลงเป็นเพลงเพื่อพระมหากษัตริย์ ที่เหลือเป็นเพลงเพื่อสมเด็จพระราชินี เพลงหนึ่ง และเพื่อสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ อีกหนึ่งเพลง ต่อมาในช่วงปี 2500-2506 มีเพลงเพื่อสถาบันนี้ 4 เพลง ซึ่งประกอบด้วยเพลงเพื่อฟ้าหญิงจุฬารัตน์ หนึ่งเพลง เพลงเพื่อพระมหากษัตริย์หนึ่งเพลง เพื่อพระราชชนนีหนึ่งเพลง และเพื่อสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ อีกหนึ่งเพลง ช่วงปี 2506-2516 มีเพลงเพื่อสถาบันนี้ 19 เพลง เป็นเพลงเพื่อพระมหากษัตริย์ 7 เพลง เพื่อสมเด็จพระราชินี 6 เพลง เพื่อทั้งสองพระองค์หนึ่งเพลง เพื่อเจ้าฟ้าเพชรรัตน หนึ่งเพลง เพื่อสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี 3 เพลง และเพลงเพื่อสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช อีกหนึ่งเพลง ช่วงต่อมาคือ ปี 2516-2519 มี 4 เพลง เป็นเพลงเพื่อพระมหากษัตริย์ 2 เพลง และอีก 2 เพลง เพื่อสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช และช่วงสุดท้าย (2520-2525) เป็นเพลงเพื่อพระมหากษัตริย์ 7 เพลง เพื่อสมเด็จพระราชินี 4 เพลง เพื่อพระบรมโอรสาธิราช 4 เพลง เพื่อพระวรวงศ์เธอ (โสมสวลี) 4 เพลง และเพื่อสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ อีกหนึ่งเพลง ส่วนที่กล่าวถึงศาสนานั้นยังคงมีอยู่น้อย แสดงให้เห็นว่าการกล่าวอ้างถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ ได้ขยายวงออกไปจากกษัตริย์ไปสู่พระราชินี พระราชบุตร พระราชธิดา ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์ต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการเน้นความสำคัญของความเป็นไทยที่เปลี่ยนไปคือ จากเดิมที่ให้ความสำคัญกับเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ และความรู้สึกของการมีประวัติศาสตร์ร่วมกัน เพื่อให้คำนึงถึงความเป็นไทยด้วยกัน เปลี่ยนไปเป็นความรู้สึกของการมีสถาบันพระมหากษัตริย์ร่วมกัน เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นไทย และเทิดทูนสถาบันนี้ไว้เหนืออื่นใด ส่วนศาสนานั้นส่วนใหญ่จะปรากฏอยู่ในเพลงที่กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ โดยมีเพลงที่กล่าวถึงศาสนาโดยตรงอยู่น้อยและกระจายกันไป

สำหรับจำนวนที่ใช้อ้างถึงสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ โดยทั่วไปแล้ว ส่วนใหญ่มักจะวางสถาบันทั้งสามนี้ไว้ด้วยกัน และจำนวนที่ใช้ก็มีลักษณะเป็นเช่นเดียวกันในเพลงปลุกใจทั้ง 3 ระดับ คือเป็นการชักชวนให้รักชาติค้ำประกันและเทิดทูน 3 สถาบันนี้ไว้ เช่น

"พิทักษ์ ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ไห้คง"
 "รักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ไทย"
 "ขอรักษา ชาติ ศาสนา ราชา"
 "ชาติ ศาสนา องค์ราชา เทิดทูนตั้งดวงใจ"
 "ยึดถือมั่น ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ดำรง" ฯลฯ

เนื่องจากสถาบันทั้ง 3 นี้ มีความสำคัญและได้รับการกล่าวถึงมากในเพลงปลุกใจทุกระดับ จึงขอพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างเพลงปลุกใจกับสถาบันเหล่านี้ที่ละสถาบัน โดยพิจารณาส่วนวนที่ใช้เมื่อมีการกล่าวถึงสถาบันเหล่านี้กล่าวคือ

สถาบันชาติ

ชาติเป็นสถาบันที่ได้รับการกล่าวถึง เป็นอย่างมากในเพลงปลุกใจทุกระดับ ลักษณะความสัมพันธ์เป็นไปในรูปของการชักชวนให้เกิดความรักชาติขึ้น ซึ่งความรักชาตินี้แสดงออกมาใน 3 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

5.1 ชักชวนให้รักชาติในลักษณะที่ยอมตายเพื่อชาติ เช่น

"แม้ชีวิตยอมอุทิศราชาชาติอัมปาง เลือดไทยต้องมาไหลหลังหาหัวผืน
 แผ่นดินทอง"

"ตัวตายดีกว่าชาติตายเพียงเลือดหยาดสุดท้ายขอให้ไทยคงอยู่"

"เกิดมาจนเดี๋ยว ตายเพื่อชาติ ศัตรูพิฆาตสู้ชาติใจ"

"เลือดค้ำยเลือด เราพลี แผ่นดินนี้ใครโจมตีเราสู้ตาย"

"เสียสละชีพพลี รักชาติ ชาติใจตายถมปรุพี"

"หวงแหนแผ่นดินใครอย่ายี้ แผ่นดินนี้คือที่ฝังร่างกาย"

"ชีวิตอุทิศเพื่อชาติ เราต่อสู้เพื่อราษฎรทั้งหลาย"

"เลือดเนื้อเรายอมพลีให้ไค้ ขอให้ชาติไทยอยู่ยั่งยืนยง"

"พลีชีพเพื่อชาติ ฯลฯ"

สำนวนที่ชักชวนให้รักษาชาติอย่างยอมตายนี้ มีอยู่เป็นจำนวนมาก และใช้คำตลอดจนผูกประโยคไว้อย่างหลากหลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเนื้อความทั้งหมด และขึ้นอยู่กับทำนองเพลงในแต่ละเพลงด้วย และมีบางเพลงที่มีสำนวนชักชวนให้ยอมตายเพื่อชาติทั้งเพลงเลย เช่น เพลงหน้าที่ทหารเรือ

5.2 ชักชวนให้เทิดทูนชาติ ภูมิใจในชาติ ในเผ่าพันธุ์ และในความอุดมสมบูรณ์ของแผ่นดิน เช่น

"เทิดทูนชาติไว้เหนือชีวิตเรา"
 "เทิดทูนไทยด้วยน้ำใจมั่นคง"
 "ชาติที่รักของไทยเราควรเทิดไว้บูชา"
 "เราควรยินดี มีความภูมิใจแผ่นดินไทยรวบรวมไว้ได้แสนจะ
 ยากเชียว"
 "ชาติเชื้อเรายิ่งใหญ่ ชาติไทยบ้านเกิดเมืองนอน"
 "พวกเราของไทยภูมิใจเกิด เพราะเรานั้นเกิดมาเป็นไทย"
 "อันเมืองไทยส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม ในน้ำมีปลาชุกชุม ที่ราบลุ่มมีไว้
 ทำนา"
 "แผ่นดินไทยนี้อุดมสมบูรณ์นัก" "ในน้ำมีปลาในนามีข้าว"
 "ทรัพย์สินในดินถิ่นทองของไทย ไทยเพาะปลูกได้แดนไทยดินทอง" ฯลฯ

ซึ่งยังมีสำนวนอีกเป็นจำนวนมาก ที่ใช้คำและวิธีผูกประโยคอย่างสละสลวยไปตามทำนองของเพลง ที่น่าสังเกตคือ ความอุดมสมบูรณ์ของแผ่นดินนั้น เน้นที่การเกษตรเป็นหลัก และบางเพลงก็กล่าวถึงความอุดมสมบูรณ์ของแผ่นดินไทยเกือบทั้งเพลง เช่น เพลงขรนิที่รัก เพลงดินแดนทอง เพลงในน้ำมีปลาในนามีข้าว เป็นต้น อนึ่ง สำนวนว่า "ในน้ำมีปลาในนามีข้าว" นี้ มีการใช้กันมากและเปลี่ยนแปลงคำในหลายรูปแบบ เช่น "ในน้ำเรามีปลา ในไร่นาเรามีทรัพย์สิน" "ข้าวในนา ปลาในหนอง" "ในน้ำมีปลาในนามีรวงข้าว" "ทะเลแสนงามในน้ำมีปลา พืชพันธุ์คือนกเขา ไร่นารวงทองไสว" ฯลฯ เป็นต้น

5.3 ชักชวนให้รักชาติไว้ เพื่อให้ชาติคงอยู่ต่อไป การชักชวนให้รักชาติในลักษณะนี้ พบได้ทั่วไปในเพลงปลุกใจทั้ง 3 ระดับ แต่พบมากในเพลงปลุกใจระดับกองทัพ เนื่องจากเป็นลักษณะของอำนาจหน้าที่โดยตรงของกองทัพ คือ การป้องกันรักษาประเทศ โดยมีการใช้สำนวนอย่างหลากหลาย เช่น

- "จะปกป้องผองไทยชั่ววันรันคร"
- "จากเรือนและคนที่รักเพื่อพิทักษ์ผืนแผ่นดิน"
- "รบเพื่อรักษาเขตแดนดินถิ่นไทย"
- "พิชชปกป้องคุ้มครองชาติไทย"
- "ปกป้องไทยทั้งกายและใจขอไทยอยู่คง"
- "ป้องฟ้าเรื่อยมาอาจีนต์ เพื่อไทยได้อยู่คู่ดิน"
- "ขอไปป้องกันชายแดนไทย"
- "เพื่อไปปกป้องคุ้มครองแผ่นดินไทย"
- "รบ รบ รบ ป้องบักซ์แดนแมนโครหาญมันตึกประชิดโรมรัน" ฯลฯ

เป็นต้น

จากสำนวนที่กล่าวถึงชาติ ในเพลงปลุกใจแสดงให้เห็นได้ว่า เนื้อหาของเพลงปลุกใจที่กล่าวถึงชาติ ซึ่งแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเพลงปลุกใจกับชาตินั้น เป็นไปในรูปของการชักชวนให้รักชาติอย่างขอมตายเพื่อชาติ ภูมิใจในชาติ เทิดทูนชาติ ตลอดจนรักษาชาติไว้ให้อยู่รอดต่อไป ซึ่งเป็นลักษณะที่เหมือนกันในเพลงปลุกใจทั้ง 3 ระดับ

สถาบันศาสนา

เป็นอีกสถาบันหนึ่งที่ได้รับการกล่าวถึงมากรองลงมาจกชาติ ส่วนที่ใช้ส่วนใหญ่ในเพลงปลุกใจทั้ง 3 ระดับ ก็มีลักษณะเป็นเช่นเดียวกัน แต่เพลงปลุกใจระดับกองทัพจะเน้นในด้านการป้องกันศาสนา ซึ่งเป็นหน้าที่ของกองทัพมากกว่าอย่างอื่น และจากสำนวนที่ใช้สามารถแสดงถึงลักษณะการเชื่อมโยงไปได้หลายทางคือ

5.4 กล่าวถึงศาสนา ในฐานะที่เป็นสถาบันหนึ่งที่พึงเคารพบูชา ยึดมั่นทำนุบำรุง และรักษาไว้ให้ดำรงคงอยู่คู่ไทย เพราะศาสนาให้ความร่มเย็นแก่แผ่นดินไทย ส่วนที่ใช้มีอยู่อย่างหลากหลายเป็นจำนวนมาก เช่น

"เรานี้เกิดมาแล้วชาติหนึ่ง ควรคำนึงถึงชาติ ศาสนา"
 "เคารพยิ่งศาสนา อภิวันท์ ยึดถือมั่นชาติ ศาสน์ กษัตริย์ไทย"
 "ไทยทั่วหน้าพุทธศาสนิกชน จึงบูชายิ่งชีพตนด้วยภักดี"
 "จึงควรที่ชาวไทยบึกใจมั่น หมายถึงศรัทธาพระรัตนตรัยในศาสนา"
 "ยอมพลีชีพปกป้องพระศาสนาไว้"
 "รักศาสน์ราญ เลิกโลภเพื่อเกื้อพระศาสนา"
 "รักษาชาติ ศาสนา ถาวรไว้"
 "ขอรักษาชาติ ศาสนา ราชา" ฯลฯ

จากสำนวนเหล่านี้จะเห็นได้ว่า ส่วนใหญ่มักจะวางศาสนาไว้คู่กับชาติ และพระมหากษัตริย์อยู่บ่อยครั้ง

5.5 กล่าวถึงศาสนา โดยนำเอาศีลธรรมคำสั่งสอนและคติธรรมใน พระพุทธศาสนา มาชักชวนให้ปฏิบัติตามหรือให้คำนึงถึง โดยใช้สำนวนเป็นจำนวนมาก เช่นกัน เช่น

"เว้นแต่ทุจริตซึ่งผิดกรรม ประกอบกรรมที่ตีมิเหลวไหล"
 "อย่าประพฤติผิดทุจริตกรรม"
 "ชีวิต เกิดแก่เจ็บตายไม่วายเว้น"
 "การเกิด แก่ เจ็บตายไม่วายเว้น ถึงหลีกเร้นหลบกายไปไกลทุกหน
 หนีอย่างไรได้ประสบพบทุกคน เป็นไม่พ้นกรรมชาติประสาธมา"
 "ถือคติวิมุติพุทธศาสนา"
 "สุจริต กาย วาจา ใจ ไตรทวาร ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นพาหะ
 เกิดตะบะแรงกล้ามหาศาล"
 "มีธรรมะประจำจิตคิดจกจำ"
 "เราชาวไทยศีลธรรมครองใจ"
 "ชั่วเจ้าก็ตีเจ้าหนต้องทนได้" ฯลฯ

5.6 กล่าวถึงศาสนา โดยเชื่อมโยงกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ (super nature) รวมไปถึงคติความเชื่อที่มาจากลัทธิพราหมณ์ การขอพรจากพระหรือขอให้พระคุ้มครอง ตลอดจนการกล่าวถึงพระพุทธรูปต่าง ๆ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ตัวแทนในทางศาสนา ส่วนต่าง ๆ ที่ใช้มีอาทิเช่น

- "ขออุทิศทั้งเลือดเนื้อและชีวิต เพื่อโชคชะตาของไทย"
- "ขอปวงสิ่งเรืองฤทธิ์ มาช่วยประสิทธิ์ให้ไทยเถลิง"
- "บ้างก็มีโชคประหลาดและวาสนา บ้างก็ถูกเคราะห์กรรมเคยนำพา"
- "ขอบูชาพระสยามเทวาธิราช เชิญบุญญาบารมีพิทักษ์ไทย"
- "ขอพระพุทธคุณ ปกป้องคุ้มครองไทย เป็นที่เคารพ"
- "คิด คิค คู้ชี ข่างมีเวรกรรม เราหนีมาค้าอยู่ดินไทยงามแสนไกล"
- "พระชินราชใหญ่ยิ่ง คุ้มานคุ้มเมืองเสมอมา"
- "อ้อองค์สยามเทวา เทพยดา ข้าฯ ขอัญเชิญ" ฯลฯ

ข้อสังเกตประการหนึ่งเกี่ยวกับส่วนที่ใช้ในทางศาสนาก็คือ ส่วนในเพลงระดับชาติมีหลายส่วนที่พยายามแสดงให้เห็นว่า ไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดก็เป็นไทยด้วยกันหมด ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความมีเสรีในทางการนับถือศาสนา และความเสมอภาคของคนไทยเหมือนกัน ทั้งยังเป็นความพยายามที่จะชักชวนให้เกิดการรวมชาติโดยไม่คำนึงถึงศาสนาที่แตกต่างกัน ส่วนที่ใช้มีเช่น

- "ศาสนาใดก็ไทยทั้งนั้น"
- "พุทธศาสน์ หรืออิสลามก็เฝ้าไทยเหมือนนามว่าสยามหรือไทย"
- "แม้จะถือศาสนาใด ๆ เกิดเป็นไทยต้องเป็นไทยอยู่ชั่วกัลป์"
- "ศาสนาพาสุข ทุกศาสนาไม่มียาพิษร้ายทำลายขวัญ" เป็นต้น

ส่วนเหล่านี้ปรากฏอยู่ทั่วไปในเพลงปลุกใจที่ชักชวนให้รักชาติ และเพลงที่กล่าวถึงศาสนาโดยตรงทั้งเพลงอื่นทั้งหมด

สถาบันพระมหากษัตริย์

เป็นอีกสถาบันหนึ่งที่ได้รับการกล่าวถึงอย่างมาก ร่องลงมาจากชาติ และศาสนา โดยเฉพาะในเพลงปลุกใจระดับชาติและระดับกองกำลัง ส่วนเพลงในระดับกองทัพไม่ค่อยให้ความสำคัญมากนัก เพราะไปเน้นถึงการสู้รบ เพื่อป้องกันดินแดนมากกว่า แต่ส่วนที่ชี้เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ในเพลงปลุกใจทั้ง 3 ระดับ มีอยู่คล้ายคลึงกัน โดยอาจแยกออกเป็นลักษณะใหญ่ ๆ ได้ คือ

5.7 กล่าวถึงในลักษณะที่เป็นสถาบันหนึ่งที่ควรยึดมั่น เคารพสักการะ เทิดทูน ตลอดจนให้ความจงรักภักดีต่อสถาบันนี้ ในฐานะของประมุขของประเทศ และเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทย ส่วนใหญ่เป็นการวางสถาบันนี้ไว้อยู่ในลักษณะของสมมุติเทพที่มีพระบารมีเป็นสิ่งที่เหนือธรรมชาติ โดยเชื่อว่าพระองค์ทรงเป็นผู้นำชาวไทยให้รอดปลอดภัย และปกป้องคุ้มครองไทยให้อยู่เย็นเป็นสุข จากบุญญาบารมีของพระองค์ ส่วนงานที่ชี้มีหลากหลาย เช่น

"เรามีองค์กษัตริย์ตรา ราชนี เป็นศรีเมืองไทย"

"พระบารมีปกเกล้าเราไว้ เรานึกถึงความเป็นไทยไปตลอดกาล"

"มีองค์ภูมิพลดั้นเกล้าชาวไทย ราชนีอำไพเป็นร่มใจเรา"

"ความเป็นไทยของพระเจ้าอยู่หัวไท เป็นหัวหน้าใหญ่ที่รวมไทยทั้งผอง เป็นพ่อเมืองไทยในหลักปกครอง คนไทต้องนับเทิดไม่ละเมิดเออย"

"ศรัทธาเทิดทูนดวงชีวัน แด่องค์ราชันย์มิ่งขวัญประชาชาติสืบไป"

"รักษา ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ รัฐธรรมนูญ"

"ด้วยบัคนั้นมีพระจอมราชันย์เกริกไกร ปกป้องครองคุ้มไทพันกัน"

เรื่อยมา"

"อ้อองค์พระราชา ๗ พาราษฎร์ด้าปอง มิ่งขวัญชาวไทยป้อง ก่อเกิด
พื้นองครองสัมพันธ"

"สรรเสริญ เทิดพระองค์เหนือปิตุรงค์โพ้นองค์พระเจ้า"

"เทิดถวายสักการ์ลาวัลย์ เทินมิ่งขวัญโพ้นเหล่าฟ้าไทย"

"เทิดในองค์กษัตริย์ ร่มเกล้า ชาวไทยบูชา"

"ทรงปกป้องครองไทยด้วยพระคุณการุณย์ธรรม"

"ทุกดวงใจไทยเทศ ทั้งเขตแคว้น แมต้างแควน ถวิลนิवासบาทงส์"

5.8 กล่าวถึง พระมหากษัตริย์ผู้ทรงคุณของสถาบันพระมหากษัตริย์ ตลอดจนพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ที่ทรงบำเพ็ญเพื่อชนชาวไทย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่กล่าวในเชิงยกย่อง และสำนึกในพระมหากษัตริย์ อาทิเช่น

"ผู้ใดโรทรพย์สินที่ทากิน ผืนดินนาไร่ พระราชทานที่ไ้ประชาชน
ชื่นใจ"

"ทรงประเวศเขตแคว้นไทย ช่วยชนชาติไทยพ้นภัยใหญ่หลวง"

"ทรงช่วยเหลืออาณาประชาราษฎร์" ฯลฯ

5.9 เป็นส่วนหนึ่งที่กล่าวถวายพระพรแด่สถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งมีการใช้ส่วนอย่างหลากหลาย เช่น

"ทวนทศถวายพระพิชพรให้พระพันปี เกริกไกรด้วยพระบารมี
ที่ฉายโกโหศ สุกดิ์"

"ขอจงทรงพระเจริญ ไชโย"

"สรวมศรีพลีพระพร สมโภชโสศกดิ์ชรรชอนของค้ท่าน"

"ทรงเจริญรัฐชาติขึ้นบาน"

"ขอจงบันกาลดลให้พระแม่ไ้ราชินี ทรงพระเกษมศรี นิตทุกข์
สุขอนันต์" ฯลฯ

นอกจากนี้ยังมีส่วนหนึ่งที่กล่าวถึง เชื่อมโยงกับรัฐธรรมนูญที่น่าสนใจคือ "รัฐธรรมนูญ เจ็ดห้าประชาธิปไตย ถ้าฟ้ลอมมาครองใหม่ ท้าวไทพระราชทาน" จากเพลงวันพระราชนานรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึง กระบวนการของรัฐธรรมนูญในขั้นสุดท้ายคือ การผ่านการลงพระปรมาภิไธยจากพระมหากษัตริย์ที่ดีถือว่าเป็นการพระราชทานให้โดยพระมหากษัตริย์ แต่การให้ส่วนดังกล่าวอาจทำให้รู้สึกว่ารัฐธรรมนูญเป็นของศักดิ์สิทธิ์ที่พระราชทานมาจากพระมหากษัตริย์ ซึ่งมีความศักดิ์สิทธิ์ในแง่ของการมีพระบารมีก็ได้ ส่วนต่าง ๆ ที่กล่าวถึงทั้งหมดเกี่ยวกับสถาบัน

พระมหากษัตริย์นี้ พบได้ในเพลงปลุกใจที่ชักชวนให้รักชาติหลายเพลง และพบมากในเพลงที่กล่าวถึงพระมหากษัตริย์โดยตรงอีก 54 เพลง

จะเห็นว่าส่วนวนที่ใช้เกี่ยวกับสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์นี้ ส่วนใหญ่จะมีลักษณะการชักชวนไปในแนวเดียวกันคือ ให้ยึดมั่น เทิดทูน และรักษาไว้ โดยถือว่าเป็นสถาบันที่ควรเคารพรักษาให้อยู่เหนือความรู้สึกนึกคิดและจิตใจของคนไทยทั้งมวล แสดงให้เห็นว่าสถาบัน ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์นั้นมีความผูกพันอยู่กับความเป็นชาติไทยอยู่อย่างมาก และได้รับการเน้นความสำคัญโดยถูกอ้างถึงในเพลงปลุกใจทั้ง 3 ระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเพลงปลุกใจระดับชาติ ส่วนสถาบันอื่น ๆ นอกเหนือจากนี้มีการกล่าวถึงน้อย อย่างไรก็ตามก็ยังมีกล่าวถึงสถาบันทางการเมืองอยู่ด้วยคือ รัฐธรรมนูญ แต่ได้รับการกล่าวถึงน้อยมาก อยู่ในเพลงระดับชาติ และระดับกองทัพ ส่วนในระดับกองกำลังไม่มีการกล่าวถึงเลย

การกล่าวถึงรัฐธรรมนูญในเพลงปลุกใจระดับชาตินั้น กล่าวถึงใน 3 ลักษณะ ซึ่งพิจารณาได้จากส่วนวนที่ใช้คือ

- ให้รักษารัฐธรรมนูญไว้ เช่น "รักษาชาติ ศาสน์ กษัตริย์ รัฐธรรมนูญ ให้ไพบลีย์คู่ไทยวิไลศรี"
- แสดงถึงความสัมพันธ์กับระบอบประชาธิปไตย เช่น "แต่เสรีจะมีโดยไพบลีย์ ตามรัฐธรรมนูญที่สร้างสรรค์" "สู่ระบอบธิปไตยรัฐธรรมนูญ" "รัฐธรรมนูญ เจ็ดจำประชาธิปไตย"
- ให้ภูมิใจในรัฐธรรมนูญ เช่น "เราทุกคนภูมิใจในรัฐธรรมนูญ"

ส่วนเพลงระดับกองทัพนั้นกล่าวถึง รัฐธรรมนูญ โดยเชื่อมโยงกับหน้าที่ของกองทัพคือ การป้องกันประเทศ ได้แก่ "เราจะป้องกันรัฐธรรมนูญมั่นคง"

จะเห็นว่า ไม่ค่อยมีการอธิบายให้เห็นความสำคัญของการมีรัฐธรรมนูญ หรืออธิบายให้ทราบถึงความหมายที่ชัดเจนของรัฐธรรมนูญ ทั้ง ๆ ที่ระบบการเมืองของไทยยังมีอุปสรรคในการพัฒนาการเมืองไปสู่ระบบประชาธิปไตยที่สำคัญคือ การขาดความรู้ความเข้าใจในระบบการเมือง แต่ก็ไม่มีการอธิบายให้ทราบถึงกระบวนการทางการเมือง

แบบประชาธิปไตยอื่น ๆ เช่น รัฐสภาหรือการเลือกตั้งก็ไม่ได้รับการกล่าวถึงเลยใน เพลงปลุกใจทั้ง 3 ระบอบ สำหรับเพลงที่กล่าวถึงรัฐธรรมนูญนี้ในระบอบชาติมีอยู่เพียง 5 เพลง ซึ่งเป็นเพลงที่ออกมาในช่วงปี 2481-2487 เพลงหนึ่ง คือ เพลงไทยคง ไทย เป็นเพลงที่ออกมาในช่วงปี 2490-2500 สองเพลง คือ เพลงสมบัติเสรี และ เพลงเอกราชและเป็นเพลงที่ออกมาในช่วงปี 2506-2516 อีก 2 เพลง คือ เพลง วันพระราชทานรัฐธรรมนูญ และ เพลงปลุกไทย ส่วนในเพลงระบอบกองทัพนั้นพบว่า มี คำว่ารัฐธรรมนูญอยู่ในเพลงเดียวคือ เพลงมาร์ชช่างฝีมือทหาร (ปี 2514) ซึ่งเป็น เพลงสำหรับหน่วยงาน ในเพลงปลุกใจระบอบกองทัพ เป็นที่น่าสังเกตว่าเพลงในระบอบ กองทัพนั้นมีเพลงประจำหน่วยงานต่าง ๆ อยู่มาก และหากนำมาพิจารณาเกี่ยวกับช่วงปีที่ เพลงปลุกใจในระบอบกองทัพเกิดขึ้นแต่ละช่วงจะพบว่า มีการขยายวง เพลงในระบอบ กองทัพออกไปคือจากเดิมที่กล่าวถึงทหารหรือกองทัพ ซึ่งอาจแยกออกเป็นบก เรือ อากาศเท่านั้น ก็มีเพลงที่แต่งขึ้นเพื่อหน่วยย่อยของทหารลงไปอีก เช่น เป็นทหารช่าง พลร่ม นาวิกโยธิน ฯลฯ รวมไปถึงตำรวจ และหน่วยอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น วิทยาลัยป้องกัน ราชอาณาจักร สามพราน ฯลฯ ซึ่งการขยายวงออกไปนี้เริ่มตั้งแต่ช่วงปี 2481-2487 ที่มีเพลงตำรวจจรรยา เพลงตำรวจยามเกิดขึ้น และต่อมาก็เป็นเพลงประจำหน่วยงาน ต่าง ๆ ที่ไม่ใช่กองทัพทั้งระบอบกระทรวง กรม และกอง ซึ่งพบมากในช่วงปี 2506-2516 คือมีอยู่ 14 เพลง แสดงให้เห็นถึงการแต่งเพลงปลุกใจที่ปลุกย่อยไปในรายละเอียด มากขึ้น แต่เพลงประจำหน่วยงานต่าง ๆ เหล่านี้ก็ไม่ได้มีสำหรับทุกหน่วยงาน ทั้งนี้ก็ เพราะผู้แต่งจะแต่งขึ้นก็ต่อเมื่อได้รับการร้องขอให้แต่งเท่านั้น หากหน่วยงานใดสนใจ ก็ขอให้มีการแต่ง เพลงประจำหน่วยนั้นขึ้นโดยเฉพาะ สะท้อนให้เห็นถึงการผลิตเพลง ปลุกใจที่หลากหลายและเป็นจำนวนมาก

6. สิ่งที่ถูกอ้างถึงในเพลงปลุกใจที่สำคัญอีกประการที่ควรกล่าวถึงก็คือ ประชาธิปไตย คุณค่านี้ได้รับการกล่าวถึงในเพลงปลุกใจไม่มากนัก และอาจถือได้ว่าเป็นข้อบกพร่องประการหนึ่งของเพลงปลุกใจในช่วง 50 ปีนี้ (2475-2525) ที่ กล่าวถึงประชาธิปไตยน้อย และไม่ได้เน้นถึงความสำคัญของกระบวนการทางประชา- ธิปไตย หรือการมีส่วนร่วมทางการเมือง การกล่าวถึงประชาธิปไตยที่พบในเพลง

ปลุกใจนี้อาจแบ่งออกตามลักษณะของสำนวนได้ เป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

6.1 การกล่าวถึงประชาธิปไตยโดยตรง ในแง่ของการเป็นระบอบการปกครองที่ดีที่ประชาชนต้องการ คึงนั้นจึงควรยึดมั่นและรักษาไว้ เช่น

"ระบบสำคัญประชาธิปไตย อันเป็นระบบดีพร้อมรอบคอบชอบด้วยสมัย"

"ประชาธิปไตยเป็นของคนไทยทุกคน ไ้มาช่วยความยากลำบาก"

"เราต้องช่วยกันยึดถือมั่นในประชาธิปไตย" ฯลฯ

6.2 กล่าวถึงองค์ประกอบอื่นของประชาธิปไตย เช่น สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ความเป็นอิสระของประเทศ ซึ่งเชื่อมโยงความเป็นประชาธิปไตย เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจที่เรามีสิ่งเหล่านี้อยู่ และชักชวนให้รักษาไว้ เช่น

"ชื่นชมครัน สิทธิเสรี มีในไทย"

"ประเทศเรามีสิทธิเสรีท่ามาหากิน"

"สิทธิเสรีชาวไทย มิได้สูญไปไทยไพบูลย์"

"ชาติเรามีเสรี และประชาธิปไตย"

"มีสามัคคีปรองดอง ทั้งความเสมอภาค เราก็ได้มาครอง ประชา
ทั้งของ สุขเกษมเปรมปรีดิ์"

"รักษาสิทธิอิสระของไทย"

"กรุงสยามสว่างแดงแหล่งเสรีว่าไทยมีความเป็นไทยมิใช่ทาสเขา"

ส่วนใหญ่ในเพลงปลุกใจทั้ง 3 ระดับ มักจะอ้างถึงสิทธิเสรีภาพ ในฐานะที่เป็นตัวแทนของประชาธิปไตยมากกว่าจะกล่าวถึงประชาธิปไตยโดยตรง ทั้งนี้ก็เนื่องจากสิทธิเสรีภาพนั้นเข้าใจง่าย และใช้เป็นจุดที่เน้นในการชักชวนได้ดีกว่า

เพลงปลุกใจกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทย

เมื่อกล่าวถึงประชาธิปไตยแล้ว ก็น่าที่จะพิจารณาถึงประชาธิปไตยในแง่ของการเป็นระบอบการปกครองที่ใช้อยู่ในประเทศไทยบ้าง ว่าในเนื้อหาเพลงปลุกใจนั้น จะมีลักษณะของเผด็จการหรือประชาธิปไตยมากกว่ากัน เพื่อจะได้ทราบว่าเพลงปลุกใจมีส่วนส่งเสริมหรือขัดขวางประชาธิปไตยอย่างไรหรือไม่ และมีส่วนส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองไปในทางใด ดังนั้นจึงขอนำเอาเนื้อหาของเพลงปลุกใจ จุดมุ่งหมายในการชักชวน ตลอดจนไปจนถึงสำนวนที่ใช้ มาพิจารณาร่วมกับปัจจัยหลักของการมีวัฒนธรรมทางการเมือง แบบประชาธิปไตย¹ ดังต่อไปนี้

1. มีจิตใจต้องการการปกครองแบบประชาธิปไตยคือมีความต้องการให้มีการปกครองในระบอบนี้มากกว่าการปกครองในระบอบอื่น รวมทั้งจะต้องเห็นด้วยกับการปกครองแบบนี้ ที่ว่าเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน

เมื่อพิจารณาในส่วนแรกคือ ความมีจิตใจที่ต้องการการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น จะเห็นได้ว่า เนื้อหาของเพลงปลุกใจทั้งหมดส่วนใหญ่จะเน้นในทางค่านี้อยู่แล้ว คือเน้นให้ยึดมั่นเทิดทูน และรักษาไว้ ซึ่งระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย รวมทั้งชักชวนให้เห็นดีเห็นชอบด้วยกับระบอบการปกครองแบบนี้ อย่างเช่น ในสำนวนว่า "ระบบสำคัญประชาธิปไตย อันเป็นระบอบดีพร้อมรอบคอบชอบด้วยสมัย" หรือ "เราต้องต้องช่วยกันยุคเดือนนี้ในประชาธิปไตย หรืออย่างในสำนวนเกี่ยวกับการปกครองว่า

¹พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, "วัฒนธรรมทางการเมืองของไทย" ใน วัฒนธรรมทางการเมืองไทย, พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และ พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แสงรุ่งการพิมพ์, 2524), หน้า 26.

"ผองไทยสุขสันต์เป็นเมืองทองด้วยการปกครองวิสุทธิศักดิ์ เป็นต้น ส่วนการพิจารณาในส่วนต่อมาคือ เป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชนนั้น ไม่ค่อยมีการ เน้นถึงมากนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าถ้าเน้นถึงสิ่งนี้มากอาจทำให้เกิดความรู้สึกขัดกับสภาพความเป็นจริงที่เป็นอยู่คือ ในหลายรัฐบาลที่ผ่านมาแล้วยังไม่มีลักษณะเป็นการปกครอง โดยประชาชนหรือเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง แต่ก็ยังคงมีส่วนปรากฏในเพลงปลุกใจที่สดกถึงว่าเป็นการปกครองของประชาชน ซึ่งเป็นส่วนที่ปรากฏอยู่ในเพลงปลุกใจที่ออกมาในระยะหลัง 14 ตุลาคม 2516 เช่น "เสรีประชาธิปไตย เป็นศักดิ์สิทธิ์ที่ผองไทยนำพา" "ประชาธิปไตยเป็นของคนไทยทุกคน ได้มาด้วยความยากลำบาก" หรือจากการกล่าวถึงรัฐบาลว่า "รัฐบาลฐานยินดีล่วมมือมือไทย ที่ปวงชนชื่นชมมอบไป" "ชาติของเราทุกคนชั้นชนเป็นคนยิ่งใหญ่ มีอำนาจอธิปไตยให้ชาติใช้จักรรัฐบาล" แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างระบอบประชาธิปไตยกับการปกครองโดยประชาชน แต่ไม่ค่อยเน้นในประเด็นนี้สัก ส่วนใหญ่จะเน้นว่าเป็นระบอบการปกครองที่ดี ควรยึดมั่นรักษาไว้ นอกจากนี้ยังรวมไปถึงชาติของเราทุกคน ชั้นชนเป็นคนยิ่งใหญ่ มีอำนาจอธิปไตยให้ชาติใช้จักรรัฐบาล" ถึงการกล่าวถึงสิทธิเสรีภาพด้วยว่า เป็นสิ่งที่ต้องการของประชาชน ซึ่งสิทธิเสรีภาพที่วันนี้จะเชื่อมโยงอยู่กับระบอบประชาธิปไตยนั่นเอง เช่น ส่วนที่ว่า "สมบัติเสรีภาพ พึงทราบว่า ปวงประชาต้องประสงค์จางหมาย" "สิทธิเสรีภาพเป็นเอกฉลวยอดปรารถนา เป็นความสุขล้ำของส่าประชา" ฯลฯ

2. มีความเชื่อและยึดมั่นในคุณค่าและศักดิ์ศรีของบุคคล มีความเชื่อมั่นในความสามารถของผู้อื่น และความเสมอภาคของมนุษย์ รวมทั้งรู้จักเคารพสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น

ความเสมอภาคที่ปรากฏในเพลงปลุกใจนั้น ส่วนใหญ่เป็นไปในรูปของความเสมอภาคในความเป็นไทย คือถือว่าทุกคนมีความเป็นไทย แม้ว่าจะแตกต่างกันในแง่ของเชื้อชาติ หรือศาสนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าทุกคนมีความเท่าเทียมกันในความเป็นไทย และมีความสำคัญเท่าเทียมกัน ในการป้องกันรักษาชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ สิ่งเหล่านี้แสดงออกมาในสำนวนที่กล่าวถึงชาติ และเรียกร้องชักชวนให้ช่วยกันรักษาชาติ ตลอดจนการชักชวนในค่านอื่น ๆ เช่น การชักชวนให้ทำงาน ซึ่งถือว่าทุกคนมีความสามารถ

เท่าเทียมกันในการเสริมสร้างความเจริญและการพัฒนาให้ชาติด้วยการทำงาน รวมทั้งมีความสำคัญเท่าเทียมกันในการป้องกันรักษาชาติ นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงความเสมอภาคโดยตรง ในลักษณะที่เป็นสิ่งที่ได้มาและต้องรักษาไว้ (เป็นเพลงที่ตอบสนองต่อเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516) เช่น ส่วนหนึ่งที่ว่า "ทั้งความเสมอภาค เราก็กได้มาครองประชาทั้งผอง สุขเกษมเปรมปรีดิ์"

ในส่วนที่เกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพนั้น ก็ได้มีส่วนหนึ่งที่ชักชวนให้เคารพสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่นอยู่โดยตรง เช่น สิทธิมีอยู่เป็นของใคร รักเสมอชีวิตแล้วเราควรต้องจักเคารพ ยินดีอีก ไม่ย่ำยีสิทธิของใคร... เราชาวไทยน้ำใจยินดี เสรีภาพประชาชน" "น้อมนบสิทธิกันและกัน เราเท่านั้นหมายมั่นหนักหนา" "ทุกคนคิดพูดทำได้ตามใจคำนึง แต่ไม่ฟังลวงล้ากำเกินใคร" "ทุกคนคิดพูดทำได้ตามใจอย่าลวงเกินผู้โลกแล้วกัน" "แต่สิทธิเสรีจะยังเกิดมีก็ต้องช่วยกันสนับสนุนคำจูนีคมัน" (ส่วนวนนั้นนอกจากจะแสดงว่าสิทธิเสรีจะมีได้ก็ต้องช่วยกันสนับสนุน คือเคารพสิทธิซึ่งกันและกันแล้ว ยังมีความหมายสะท้อนให้เห็นว่าทุกคนมีส่วนร่วมในการทำให้เกิดมีสิทธิเสรีภาพเหล่านี้ด้วย

3. เคารพในกติกาสของการปกครองแบบประชาธิปไตย คือ ใช้วิธีคัดค้านปัญหาด้วยเสียงข้างมาก โดยมีข้อผูกพันที่จะต้องปฏิบัติตามจากทุกฝ่าย ขณะเดียวกันก็ให้ความคุ้มครองสิทธิของฝ่ายที่มีเสียงข้างน้อย เพื่อประกันว่าการแก้ปัญหาเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ และให้เป็นไปตามหลักที่ว่าแต่ละคนมีสิทธิมีเสียงเท่ากัน

ประเด็นนี้ไม่ได้มีส่วนวนหรือเนื้อความใดในเพลงปลุกใจที่ได้แสดงไว้อย่างชัดเจนดังกล่าวแล้วว่า เพลงปลุกใจส่วนใหญ่เน้นให้รักษาระบอบประชาธิปไตยไว้ โดยไม่ได้เน้นถึงกระบวนการหรือกติกาใด ๆ ของประชาธิปไตย มีเพียงส่วนวนว่า "ช่วยกันทำตามความคิดของมวลประชา เพื่อสามัญประโยชน์ตน" ซึ่งเป็นการกล่าวถึงการยอมรับความคิดของคนส่วนใหญ่ หรือเสียงข้างมากได้เพียงส่วนวนเดียว อย่างไรก็ตามก็ได้มีการกล่าวถึงความมีสิทธิเท่ากันบ้าง เช่น "มีสิทธิของมวลประชาทั่วโลกเคารพเพียงใจ" หรือกล่าวถึงประกันเสรีภาพโดยรัฐธรรมนูญ เช่น "แต่เสรีภาพจะมีโดยไพบูลย์ตามรัฐธรรมนูญที่สร้างสรรค์" ซึ่งมีลักษณะเป็นโครงสร้างของประชาธิปไตย ที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นประชาธิปไตยมากกว่าจะเป็นกติกาของประชาธิปไตย แต่ก็มีข้อสังเกตอยู่บ้างบางประการ ในเพลงปลุกใจ

ที่แต่งขึ้นหลังปี 2525 เริ่มมีเนื้อความแสดงถึงกติกาของประชาธิปไตยออกมาชัดเจนไว้ในเพลงบ้างแล้ว โดยเฉพาะในเพลงที่เกี่ยวกับผู้แทนราษฎร อันแสดงให้เห็นได้ว่าเริ่มมีผู้สนใจในปัญหา และนำมากล่าวไว้ ซึ่งเป็นการแก้ไขข้อบกพร่องทางด้านเนื้อหาของเพลงปลุกใจ และทำให้กติกาประชาธิปไตยที่กล่าวถึงเรื่องเสียงข้างมาก เริ่มปรากฏในเพลงปลุกใจอย่างชัดเจนขึ้น

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ มีส่วนวนที่แสดงถึงความกังวลในเรื่องของเสียงข้างมากกว่าจะมีลักษณะของ "พวกมากลากไป" หรือเป็นการปกครองของฝูงชน (MOB) ปรากฏอยู่ส่วนวนหนึ่งในเพลงปลุกใจคือ "ความเป็นไทยของหลักปกครองไทย ความถูกต้องเป็นใหญ่ ไทยยามเณย"

โลกคือคนถือพวกเป็นใหญ่จนเคย จึงละเลยความถูกต้องปกครองดี" ส่วนวนนี้มีลักษณะเป็นการต่อต้านระบบเสียงข้างมากในการตัดสินใจหลายอย่างที่เกี่ยว หากแต่สิ่งที่นำมาต่อต้านนั้นเป็นสิ่งที่วัดไม่ได้ คือ "ความถูกต้อง" การนำเอา "ความถูกต้อง" มาวางคิงระบบเสียงข้างมาก จึงน่าจะสะท้อนให้เห็นถึงความกังวลว่า เสียงข้างมากนั้นจะ "ผิด" ได้ในบางครั้งเท่านั้น ถ้าพิจารณาถึงส่วนวนนี้ในอีกด้านหนึ่งตามจุดมุ่งหมายแล้ว ก็อาจพิจารณาได้ว่าการเน้นที่หลักปกครองไทยนั้น เทียบได้กับสิ่งที่ผู้ปกครองของไทยในหลายยุคหลายสมัย เรียกว่า "ประชาธิปไตยแบบไทย ๆ" ซึ่งก็แน่นอนว่าความถูกต้องย่อมเป็นใหญ่ เพราะผู้ปกครองมักจะอ้างความถูกต้องเสมอหากเกิดเสียศักดิ์ศรี ส่วนวนเพียงนี้จึงเป็นเพียงการสนับสนุนระบอบการปกครองที่มีอยู่ว่าเสียงข้างมากนั้นอาจจะผิดได้ ความถูกต้องต่างหากที่เป็นใหญ่

4. สนใจในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองการปกครอง โดยติดตามข่าวสารของบ้านเมือง สนทนาถึงปัญหาทางการเมืองกับผู้อื่น และพยายามมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือในการกำหนดนโยบายของทางราชการ

การมีส่วนร่วมที่พบมากในเพลงปลุกใจ ได้แก่ การชักชวนให้มีส่วนร่วมในความรักชาติ และรักษาชาติไว้ คือ ให้มีส่วนร่วมในการต่อสู้ป้องกัน รักษาชาติ และทำความเจริญให้แก่ชาติ หรือมีส่วนร่วมในความเป็นไทย คือ เน้นถึงความสามัคคีต่อกันมากกว่าจะกล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการปกครอง ในทางการเมือง หรือในการกำหนด

นโยบายของทางราชการ เช่น

"บ้านเมืองเหมือนเรือ ในเมื่อทวนน้ำ อย่ากลัวกระแสน้ำไหล ช่วยกันพายช่วยกันจ้ำ"

"ประชาชนทุกคนต้องช่วยปรับปรุง บ้านเมืองก็จะเรืองรุ่ง"

เป็นการชักชวนว่า หากบ้านเมืองพบอุปสรรค ทุกคนก็ต้องมีส่วนร่วมในการแก้ไข แต่ส่วนหนึ่งที่ชักชวนให้มีส่วนร่วมในทางการเมืองโดยตรงนั้นไม่ปรากฏมีในเพลงปลุกใจ

มีข้อสังเกตประการหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเมืองนี้ก็คือ ในเพลงหลังปี 2525 ปรากฏมีส่วนหนึ่งที่ชักชวนให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมืองโดยตรงขึ้นหลายเพลง โดยเฉพาะเพลงที่เกี่ยวกับการเลือกตั้ง (ชื่อเพลงเลือกตั้งก็มี) ซึ่งเท่ากับสามารถแก้ไขข้อบกพร่องในเรื่องนี้ของเพลงปลุกใจไปได้

5. มีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตน และมีความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นต้นว่า ปฏิบัติตามกฎหมาย และบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม ยิ่งกว่านั้นยังจะต้องมีความเชื่อว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองของตนจะมีผลบังเกิดขึ้นจากการกระทำดังกล่าว

มีส่วนนี้เป็นจำนวนมากในเพลงปลุกใจที่ชักชวนให้สำนึกในหน้าที่พลเมือง และปฏิบัติตนเป็นคนดี บางครั้งก็กล่าวถึงโดยตรงอย่างเพลงพลเมืองดี หน้าที่ของพลเมืองดีส่วนใหญ่ที่กล่าวถึงก็มักจะเน้นถึงหน้าที่ที่มีต่อสถาบันสำคัญต่าง ๆ เช่น ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รวมถึงหน้าที่ในการต่อสู้ป้องกันประเทศ ที่พบมากในเพลงระดับกองทัพ หน้าที่พลเมืองดีในทางสังคมที่พบมากในเพลงระดับกองกำลัง หน้าที่ในทางศาสนาหรือการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี การทำดีตลอดจนหน้าที่ในการปฏิบัติตามกฎหมาย ที่มีสำนวนว่า "การใดผิดกฎหมายเราไม่บำเพ็ญ" และความมีระเบียบวินัย นอกจากนี้ยังมีสำนวนที่ห้ามมิให้ทำชั่วหรือทำไม่ดีอีกมากที่เชื่อมโยงกับสิทธิเสรีก็มี เช่น "ผู้ที่ประสงค์ให้เสรีคง สิทธิประจำ อย่าประพฤติดิตทุจริตกรรม จักถูกกระทำโทษศักดิ์เสรี" เป็นต้น

6. มองโลกในแง่ดี มีความไว้วางใจผู้อื่น และมีความเชื่อมั่นในตัวเจ้าหน้าที่หรือสถาบันของทางราชการ สิ่งนี้นับว่าจำเป็นต่อความสำเร็จของการปกครองแบบประชาธิปไตยอยู่มาก เพราะการเมืองเป็นเรื่องของความร่วมมือร่วมใจกัน แม้จะมี

ความขัดแย้งกันอยู่ก็ตาม ความสำเร็จของการดำเนินงานของสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ส่วนหนึ่งต้องอาศัยการมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

การมองโลกในแง่ดีมีปรากฏในเพลงปลุกใจในหลายลักษณะ เช่น การกล่าวถึงชาติในเชิงยกย่อง หรือการกล่าวถึงสถาบันต่าง ๆ ในเชิงยกย่อง ที่สำคัญคือการกล่าวถึงประชาชน ซึ่งหมายถึงประชาชนคนไทยทุกคนก็กล่าวในเชิงยกย่องเช่นกัน เพราะเมื่อนำเพลงปลุกใจมาใช้ร้องหรือฟัง ความหมายในเชิงยกย่องนี้จะเปลี่ยนสภาพเป็นความหมายในเชิงชักชวนให้ปฏิบัติไปในตัวและกล่าวถึงประชาชนในเชิงยกย่องนี้ยังเน้นถึงความสำคัญของคนไทยแต่ละคนทุก ๆ คน เช่น "หากเหลือหนึ่งชีวิตที่มีลมหายใจ ชาติไทยก็ยังมียืน" "ชาติจะประเทืองเพราะไทยทุกท่านหมั่นเพียร" "เมื่อคนในชาติช่วยตนเองได้ เมืองไทยจะวัฒนา" ฯลฯ เป็นต้น แสดงให้เห็นถึงการไว้วางใจคนไทยทุกคนว่ามีความสามารถและความดีงามพอ ๆ กัน เป็นการให้ความไว้วางใจแก่ผู้อื่น นอกจากนี้เพลงประจำหน่วยต่าง ๆ ของทางราชการก็ชักชวนให้มีความเชื่อมั่นในหน่วยงานของตน ตลอดจนเชื่อมั่นในเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานนั้น ๆ ทุกคน

การแสดงออกถึงความร่วมมือร่วมใจกันนี้ ยังมีอีกมากในส่วนวนต่าง ๆ ที่ชักชวนให้มีความสามัคคีต่อกัน โดยเฉพาะในส่วนวนเพลงที่เน้นมิให้มีความแตกแยกในหมู่คนไทย ซึ่งมีมาทุกยุคทุกสมัย และส่วนวนที่กล่าวถึงความขัดแย้งของคนภายในชาติก็มีอีกมากที่เน้นให้สำนึกว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย ให้มองข้ามความขัดแย้งเหล่านั้นไป โดยอาจนำไปเปรียบกับดินกับหิน ซึ่งต้องมีการกระทบกระทั่งกันบ้างแต่เป็นเรื่องเล็กน้อย เช่น ส่วนวนว่า "คิดไปเหมือนเช่นดินกับหินนั้นหนา เมื่อพันก่ดินยังเกิดมีเลือดคร่ำไร อย่าไปใส่ใจ ไม่นานหายพลัน ดังเพื่อนไทยที่หมองใจกันมา โปรคล้มเลิกหนา คิดว่าผ่านไปเหมือนฝัน" หรือส่วนวนอื่น ๆ ว่า "โกรธเคืองเรื่องใดอย่าไปคิดจำ อย่าไปใส่ใจ ไม่นานหายพลัน" "อย่าถือเราถือเขาไม่เข้าการ" "อย่าเห็นแก่ตัวมีพวง ลุ่มหลงริษยาไม่ควรถี" ฯลฯ เป็นต้น

7. รัฐกิจวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลและในทางสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการใช้อำนาจหน้าที่และการปฏิบัติงานของทางราชการ เพราะถ้าปล่อยให้ข้าราชการทำอะไรก็ได้ โดยไม่มีการคัดค้าน ควบคุมและตรวจสอบแล้ว อาจทำให้ใช้อำนาจไปในทางมิชอบได้ง่าย

เกี่ยวกับเรื่องนี้ เนื้อหาของเพลงปลุกใจยังไม่ปรากฏว่ามีอยู่ ทั้งนี้ก็เป็นเพราะจุดมุ่งหมายในการชักชวนให้รักชาตินั้นแฝงไว้ด้วยความต้องการให้สนับสนุนการบริหารงานของรัฐบาลด้วย การวิพากษ์วิจารณ์จึงไม่ปรากฏมีอยู่เลย แต่จะพบสิ่งเหล่านี้ได้ในเพลงประเภทลูกทุ่งที่สะท้อนสภาพสังคม หรือเพลงอย่างเพลงเพื่อชีวิต² ในสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร แต่มีข้อสังเกตประการหนึ่งคือ เพลงสะท้อนสังคมในช่วงหลังปี 2525 เกิดมีขึ้นเป็นจำนวนมาก และส่วนใหญ่ได้รับความนิยมสูง ทั้งในแบบลูกทุ่งและลูกทุ่ง คิงส์ที่ได้เคยพิจารณาแล้วในบทที่ 2 ว่า น่าจะเป็นการพัฒนาของเพลงในรูปแบบ "เพลงเพื่อชีวิต" จากในอดีตนั่นเอง และเพลงสะท้อนสังคมในรูปแบบใหม่นี้มักจะลงท้ายด้วยการชักชวนให้รักชาติ และแก้ไขสิ่งต่าง ๆ คล้ายลักษณะของเพลงปลุกใจ จึงดูเหมือนจะมีลักษณะของเพลงปลุกใจปะปนอยู่ด้วย หรือแทบจะกลายเป็นเพลงปลุกใจในรูปแบบใหม่เสียเลยอีกด้วย

จากการพิจารณาถึงปัจจัยหลักของการมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยควบคู่ไปกับเนื้อหาของเพลงปลุกใจและส่วนต่าง ๆ จะเห็นได้ว่า เพลงปลุกใจนั้นมีส่วนเชื่อมอำนาจต่อวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยอยู่ไม่น้อย และหากจะพิจารณาถดถอยกันถึงวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการบ้าง ก็จะพบว่าเพลงปลุกใจไทยนั้นไม่ได้ชักชวนให้มีวัฒนธรรมทางการเมืองในแบบเผด็จการเลย โดยดูจากลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการที่ชอบอำนาจเค็ดชขาด มีการอ่อนน้อมยอมจำนนต่อผู้มีอำนาจ มอบความรับผิดชอบสิ่งทุกอย่างไว้ที่ผู้นำและนิยมยึดถือตัวบุคคลมากกว่าหลักของเหตุผล² แล้วนำมาเทียบกับสิ่งที่ชักชวนไว้ในเพลงปลุกใจ จะเห็นได้ว่า

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 28

มีเพียงเพลงที่มีคำว่า "ผู้นำ" (ซึ่งเป็นเพลงในสมัย "เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย") เท่านั้น
 ที่ชักชวนให้ยอมรับอำนาจของผู้นำและสิ่งที่ผู้นำต้องการให้กระทำ นอกจากนั้นแล้วก็ไม่
 พบว่ามีอีกและแม้ว่าในเพลงปลุกใจจะมีส่วนที่ชักชวนให้กระทำ โดยใช้คำอย่าง เช่น
 จง... ท้อง... ควร... ฯลฯ ก็ล้วนแล้วแต่จะต้องอธิบายถึงเหตุผลที่ชักชวนนั้นเท่ากับ
 ส่งเสริมให้ใช้เหตุผลในการพิจารณาก่อนกระทำมากกว่า เช่น ชักชวนให้ต่อสู้เพื่อชาติ
 ก็อ้างว่าเพราะถูกศัตรูรุกราน ชักชวนให้ทำงานก็อ้างเหตุผลว่าจะได้ทำให้ประเทศโดย
 ส่วนร่วมเจริญ ฯลฯ เป็นต้น ดังนั้นการใช้คำที่แสดงถึงการยอมรับในอำนาจเหล่านี้ จึง
 ไม่อาจนำมาพิจารณาว่าเป็นการส่งเสริมเผด็จการได้คือ เป็นแต่เพียงการสนับสนุน
 รัฐบาลในแต่ละยุคแต่ละสมัยเท่านั้น นอกจากนี้การชักชวนในเพลงปลุกใจโดยอาศัย
 คำที่แสดงถึงการยอมรับอำนาจแบบเผด็จการนี้ ก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความรักชาติ
 ยึดมั่นในสถาบันที่สำคัญของชาติตลอดจนระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย จึงไม่ใช่
 ลักษณะของการนิยมในอำนาจแต่อย่างใด ตลอดจนการกล่าวถึงวีรชนของชาติก็เป็นไป
 เพื่อนำมาเป็นตัวอย่างของความกล้าหาญ ความรักชาติ และการยอมสละชีวิตเพื่อรักษาชาติ
 ไม่ใช่เป็นการแสดงถึงการยอมรับในระบบอาวุโส หรือการกล่าวถึงสถาบันพระมหากษัตริย์
 ก็ไม่ใช่เพราะนิยมระบบเจ้าขุนมูลนาย แต่เป็นการวางสถาบันพระมหากษัตริย์ไว้เหนือ
 การเมือง เข้าไปสู่จิตใจของประชาชนว่าเป็นศูนย์รวมจิตใจมากกว่า ยิ่งกว่านั้นในเพลง
 ปลุกใจยังเน้นถึงสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค ตลอดจนความนิยมชมชอบในอิสระภาพ
 ความเป็นไทยและเอกราชของชาติ ที่สะท้อนให้เห็นถึงการชักชวนให้มีวัฒนธรรมทาง
 การเมืองแบบประชาธิปไตยมากกว่าจะชักชวนให้มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการ

วัฒนธรรมทางการเมืองที่กล่าวถึงนี้หมายถึง "ทัศนคติและความโน้มเอียงทาง
 การเมือง ทัศนคติที่คนมีต่อระบบการเมืองและส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง ตลอดจน
 ทัศนคติเกี่ยวกับบทบาทของคนที่มิในระบบการเมือง³ ซึ่งเป็นความหมายเดียวกันกับที่
 อัลมอนด์ และ เวอร์บา (GABRIEL A. ALMOND, SIDNEY VERBA) ใช้และแยก
 ประเภทของความโน้มเอียงทางการเมือง (POLITICAL ORIENTATION) ออกเป็น

³GABRIEL A. ALMOND AND JAMES S. COLEMAN, (EDS.), THE
 POLITICS OF THE DEVELOPING AREAS (PRINCETON UNIVERSITY PRESS,
 1960), B. 12

3 แบบคือ

1. ความโน้มเอียงเกี่ยวกับการรับรู้ (COGNITIVE ORIENTATION) ซึ่งได้แก่ ความรู้ความเข้าใจและความเชื่อที่มีต่อระบบการเมือง ขบวนการและบุคคลที่มีบทบาททางการเมือง

2. ความโน้มเอียงทางความพึงพอใจ (AFFECTIVE ORIENTATION) คือ ความรู้สึกเกี่ยวกับ ระบบการเมือง ขบวนการ บุคคล และการปฏิบัติงานของระบบการเมือง

3. ความโน้มเอียงทางการประเมินค่า (EVALUATIVE ORIENTATION) ซึ่งได้แก่การตัดสินและความเห็นต่าง ๆ ที่มีต่อกิจกรรมทางการเมือง ซึ่งเป็นผลที่เกิดจากการมีค่านิยม และหลักเกณฑ์บางอย่างที่ใช้วัดคุณค่าของระบบ และกิจกรรมทางการเมืองโดยมีข้อมูล ข่าวสาร และความรู้สึกส่วนตัวประกอบไปด้วย

ในการค้นหาความโน้มเอียงทางการเมืองเหล่านี้ อัลมอนต์ และเวอร์บา วัดจากปัจจัยหลัก 4 ประการคือ⁴

1. บุคคลผู้นั้นมีความรู้เกี่ยวกับชาติของเขาและเกี่ยวกับระบบการเมืองของเขา โดยทั่วไปอย่างไร เช่น ประวัติศาสตร์ของชาติ ขนาดของประเทศ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่ตั้งของประเทศ แหล่งอำนาจทางการเมือง (ใครหรือกลุ่มใดในชาติเป็นผู้มีอำนาจมาก-น้อย) ลักษณะพิเศษของการปกครอง ฯลฯ เขามีความรู้สึกต่อลักษณะโดยทั่ว ๆ ไป ของระบบอย่างไร เขามีความเห็นหรือการตัดสินว่าระบบนี้เป็นอย่างไร

2. บุคคลผู้นั้นมีความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างทางการเมือง และบทบาททางการเมืองของชนชั้นปกครองอย่างไร และเขามีความรู้สึกและความเห็นต่อโครงสร้างบทบาทของผู้นำและนโยบายของรัฐอย่างไร

⁴อัลมอนต์ สมุทวนิช, "วัฒนธรรมทางการเมืองกับระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย" ใน วัฒนธรรมทางการเมืองไทย, พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และพลศักดิ์ จิรไกรศิริ, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แสงรุ่งการพิมพ์, 2524), หน้า 99

3. บุคคลผู้นั้นมีความรู้เกี่ยวกับการบริหารงานของรัฐอย่างไร มีความรู้เกี่ยวกับสถาบันตัวบุคคล และกระบวนการตัดสินใจที่ เป็นผู้เกี่ยวข้องกับการบริหารงานนั้นอย่างไร และมีความรู้สึกความเห็นต่อคน (เจ้าหน้าที่ของรัฐ) เหล่านี้อย่างไร

4. บุคคลผู้นั้นมองตัวเขาเองในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่ง ในระบบการเมืองอย่างไร เขามีความรู้เกี่ยวกับ สิทธิเสรีภาพ หน้าที่ และวิธีการต่าง ๆ ที่จะเข้าไปมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจทางการเมืองอย่างไร เขามีความรู้สึกและเขาสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในนโยบายการตัดสินใจของรัฐบาลหรือไม่ อย่างไร

หากนำปัจจัยหลักเหล่านี้มาพิจารณาเกี่ยวกับเพลงปลุกใจ กับเนื้อหาที่เพลงปลุกใจชักชวนจะพบว่า เพลงปลุกใจในสมัยแรก ๆ ส่วนมากจะผูกพันอยู่กับประวัติศาสตร์ของชาติ เชื่อชาติ และความเป็นไทย ตลอดจนคำนึงถึงดินแดนไทยโดยเน้นให้รักษาไว้ การผูกพันถึงสิ่งเหล่านี้ก็เท่ากับ เป็นการแสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ของชาติ ความเป็นมา การรักษาชาติของวีรชนต่าง ๆ ขนาดของประเทศ ได้แก่ การเน้นในเรื่องดินแดน ชี้ให้เห็นที่ตั้งแต่รวมถึงอาณาเขตที่ติดคือ โดยการกล่าวถึงประเทศเพื่อนบ้าน ตลอดจนประวัติศาสตร์ของการมีเชื้อชาติเดียวกัน การเน้นในเรื่องลักษณะของอาณาเขต (เป็นรูปชวานโบราณ) ต่อไปจนถึงการกล่าวถึงแหล่งอำนาจทางการเมือง การย้ายคุณค่าของประชาธิปไตยในสมัยหลังของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม (ช่วงปี 2490 - 2500) การเน้นถึงประชาธิปไตยตลอดจนการให้ความสำคัญแก่ประชาชนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ฯลฯ เหล่านี้ เมื่อรวมแล้วก็เท่ากับ เป็นการชักชวนให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อระบบ เห็นดีเห็นชอบด้วยกับการปกครองแบบประชาธิปไตย (หรือที่อ้างว่าเป็นประชาธิปไตย) ให้รู้สึกว่าเป็นระบบที่ดี ควรยึดมั่นและรักษาไว้

ความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างทางการเมือง เริ่มแสดงออกในเพลงปลุกใจระยะหลัง ๆ (หลังปี 2516) โดยเฉพาะเพลงที่เกี่ยวกับหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ (เพลงประจำหน่วยงานต่าง ๆ) ที่บางครั้งมีละเอียดค่อยๆ ไปถึงระดับกรมและกอง การชี้ให้เห็นถึงสิทธิ เสรีภาพ การเคารพสิทธิและบทบาทของรัฐบาล (ในเพลงรัฐบาล) ในฐานะที่เป็นผู้ปกครองประเทศ ทำให้เกิดความรู้สึกเห็นดีด้วยกับระบบ ขอมรับอำนาจของรัฐบาล ชักชวนให้สนับสนุนรัฐบาล (การชักชวนให้เชื่อผู้นำอย่างเด็ดขาด ปรากฏมาในเพลงที่มี

คำว่าผู้นำไม่กี่เพลง และเพลงเหล่านี้มีโอกาสใช้ได้อยู่เพียงช่วงปีสองปีเท่านั้น" การสนับสนุนเป็นไปในรูปของการให้ความไว้วางใจ เชื้อมัน และมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือสนับสนุนรัฐบาลเพื่อจะได้นำประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

ความรู้เกี่ยวกับการบริหารงานของรัฐ ก็ปรากฏมาในเพลงประจำหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐบาล รวมถึงเอกชนก็เริ่มมีในระยะหลังปี 2525 สิ่งเหล่านี้ได้รับการเน้นมากขึ้นในเพลงปลุกใจระยะหลัง ๆ ดังกล่าวแล้ว ความรู้เกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพก็มีอยู่มากในเพลงปลุกใจ ซึ่งเปลี่ยนแปลงแนวเพลงมาจากเดิมที่เน้นให้รักษาไว้ มาอธิบายถึงที่มาของสิทธิเสรีภาพนี้ หลักประกันสิทธิเสรีภาพ (เช่น รัฐธรรมนูญ) วิธีการใช้สิทธิเสรีภาพตามระบอบประชาธิปไตย โดยเน้นในแง่สนับสนุนรัฐบาล และระยะหลัง ๆ เริ่มเน้นถึงคุณค่าของสิทธิเสรีภาพเหล่านี้ และชักชวนให้มีส่วนร่วมมากขึ้น มีหน้าที่ของพลเมืองที่ดีไปจนถึงการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง ซึ่งปรากฏในเพลงปลุกใจระยะหลังปี 2525 (ในปี 2526 มีเพลงเกี่ยวกับการเลือกตั้งและผู้แทนราษฎรอยู่เกือบ 20 เพลง) ชักชวนให้เกิดความรู้สึกต้องการเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมืองบ้าง ทั้งชี้ให้เห็นถึงหนทางที่จะเข้าไปแก้ไขเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐ ในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่ง

สิ่งต่าง ๆ ที่เพลงปลุกใจชักชวนนี้ แสดงออกถึงความโน้มเอียงทางการเมือง ซึ่งขอนำไปเทียบกับความโน้มเอียงทางการเมือง 3 ประเภทที่อัลมอนต์และเวอร์บาได้แบ่งไว้ คือ

1. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบ (PAROCHIAL POLITICAL CULTURE)
2. วัฒนธรรมทางการเมืองไพร่ฟ้า (SUBJECT POLITICAL CULTURE)
3. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบเข้ามีส่วนร่วม (PARTICIPANT POLITICAL CULTURE)

พบว่า เพลงปลุกใจไทยชักชวนให้วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า ผสมกับการมีส่วนร่วม หมายถึงการที่มีบางส่วนในเพลงปลุกใจไทยที่ชักชวนให้มีส่วนร่วม และบางส่วนก็ชักชวนให้วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า การกล่าวถึงเรื่องเหนือธรรมชาติ เกี่ยวกับ สถาบันกษัตริย์ และศาสนา ตลอดจนที่เกี่ยวกับการรักษาชาติไว้

เป็นส่วนที่แสดงถึงวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า แต่การเน้นถึงสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค ประชาธิปไตย ตลอดจนชักชวนให้มีส่วนร่วมทางการเมืองในเพลงปลุกใจระยะหลังปี 2525 เป็นส่วนที่สนับสนุนการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนคนไทย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เพลงปลุกใจระยะหลัง ๆ นี้ เน้นถึงการเข้ามีส่วนร่วมมากขึ้น เอนเอียงไปในทางที่ชักชวนให้วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมมากขึ้น และจากลักษณะของเพลงปลุกใจที่มักจะอ้างเหตุผลในการชักชวนอยู่เสมอ ทำให้การเข้ามีส่วนร่วมที่ชักชวนนั้น มีลักษณะของการเข้าร่วมอย่างมีเหตุผล แสดงว่าเพลงปลุกใจในระยะหลังชักชวนให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีเหตุผลมากขึ้น รู้จักใช้เหตุผลมากขึ้น รู้ถึงปัญหาและหลักของการใช้เหตุผลเข้าแก้ปัญหา (สิ่งเหล่านี้แสดงออกมาในเพลงไทยสากลในช่วงปี 2527 - 2528 ค่าย โดยเรียกว่าเป็นเพลงในแนวสร้างสรรค์ หรือ เพลงประเภทสะท้อนสังคม) ซึ่งลักษณะเช่นนี้ อัลมอนต์ และ เวอร์บา เชื่อว่าเป็นความโน้มเอียงทางการเมืองแบบประชาธิปไตยนั่นเอง เพลงปลุกใจจึงมีส่วนเกื้อกูลต่อวัฒนธรรมทางการเมืองในแบบประชาธิปไตยค่ายเห่คูนี้อีกด้วย

จากการที่เพลงปลุกใจมีส่วนชักชวนให้วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย โดยเฉพาะในสมัยหลัง ๆ นี้ เพลงปลุกใจก็ไม่มีส่วนชักชวนต่อการพัฒนาทางการเมืองของไทย ซึ่งมีระบอบประชาธิปไตย เป็นจุดหมาย หากจะพิจารณาในส่วนที่เพลงปลุกใจสนับสนุนวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า อย่างเช่น เพลงเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ หรือ สิ่งที่เหนือธรรมชาตินั้น จะเป็นการชักชวนการพัฒนาทางการเมืองหรือไม่ ก็พบว่า การกล่าวถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ในเชิงยกย่องในลักษณะของความมีบุญบารมีและยกฐานะของกษัตริย์เสมอด้วยสมมุติเทพนั้น ไม่น่าที่จะชักชวนต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เพราะถือว่าพระมหากษัตริย์นั้นอยู่เหนือการเมืองอยู่แล้ว การวางฐานะของกษัตริย์เป็นสมมุติเทพนั้น ทำให้สถาบันนี้อยู่เหนือการเมืองขึ้นไป การผูกพันสถาบันกษัตริย์กับศาสนาก็เป็นการเชื่อมโยงสถาบันนี้มาในรูปของทางธรรมมากกว่าทางโลก ส่วนที่กล่าวกับประชาชนทั่วไปนั้นยังคงเน้นในทางโลก การเข้ามีส่วนร่วมในทุก ๆ ด้าน เพื่อทำให้ประเทศเจริญรุ่งเรือง ซึ่งเป็นจุดหมายใหญ่ของเพลงปลุกใจ การอ้างถึงสิ่งเหนือธรรมชาติอื่น ๆ เป็นการนำมาอ้างเพื่อชักชวนให้เกิดความรักชาติ และการอ้างชักชวนในรายละเอียดใด ๆ ก็จะมีเหตุผลชี้แจงไว้เสมอ

ในเพลงปลุกใจทุกสมัย ที่น่าสังเกตประการหนึ่งคือ การกล่าวถึงบุคคลในเพลงปลุกใจนั้น เปลี่ยนแปลงไปคือจากเดิม เช่น เพลงโลกแสนกล ที่แต่งขึ้นไว้อาลัยแด่จอมพลสฤษดิ์นั้น ยังมีลักษณะเชื่อมโยงกับสิ่งเหนือธรรมชาติอยู่บ้าง แต่เพลงที่แต่งเพื่อบุคคลในระยะหลัง ๆ อย่าง เพลงที่แต่งสำหรับวันเกิด วันสำคัญต่าง ๆ ของบุคคลนั้น นิยมที่จะกล่าวถึงคุณความดี ในทางโลก หรือที่เป็นจริงมากกว่าจะกล่าวถึงความดีที่เชื่อมโยงกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

อย่างไรก็ดี ก็ควรที่จะพิจารณาถึงการพัฒนาทางการเมืองในทางรัฐศาสตร์ ควบคู่กันไปด้วย เพลงปลุกใจไทยจะมีส่วนส่งเสริมหรือชักชวนต่อการพัฒนาทางการเมืองอย่างไร แต่เนื่องจากความหมายของการพัฒนาทางการเมืองนั้นมีอยู่หลายประการ ผู้วิจัยจึงขอเลือก ความหมายของการพัฒนาทางการเมืองขึ้นมาหนึ่งความหมายที่จะสามารถเทียบกับเพลง ปลุกใจได้มากที่สุด คือ หลักเกณฑ์ของโคลแมน (JAMES S. COLEMAN)⁵ ซึ่งได้ตั้งไว้ เป็นหลักใหญ่ ๆ 3 ประการ ในการพิจารณาระบบการเมืองต่าง ๆ ว่ามีลักษณะเป็นการ พัฒนาหรือไม่ โดยจะได้นำเอาหลักเหล่านี้มาเทียบกับเนื้อหาที่เพลงปลุกใจชักชวนคือ

1. ความเสมอภาคหรือความเท่าเทียมกันทางการเมือง ซึ่งหมายถึง สภาวะที่ระบบการเมืองเปิดโอกาสให้คนในสังคมมีความเท่าเทียมกัน ในการดำเนินวิถีชีวิต ตลอดจนเท่าเทียมกันในโอกาสที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมทางการเมือง ในเรื่องนี้เพลง ปลุกใจได้มีการกล่าวถึงความเสมอภาค ความเท่าเทียมกันมาโดยตลอด แม้ว่าในระยะ แรก ๆ จะเน้นที่ความเท่าเทียมกันในความเป็นคนไทยเพื่อชักชวนให้ป้องกันรักษาความ เป็นไทยไว้ แต่ในระยะต่อมาก็เริ่มชี้ให้เห็นถึงความเท่าเทียมกันในทางการเมืองมากขึ้น การกล่าวถึงสิทธิเสรีภาพตลอดจนความเท่าเทียมกันในการใช้สิทธิเสรีภาพ จนมาถึงเพลง ปลุกใจในระยะหลังปี 2525 ที่เน้นชักชวนให้เข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ก็ได้กล่าวความ เท่าเทียมกันในโอกาสที่จะเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง เช่น การเลือกตั้ง การสมัคร เป็นผู้แทนราษฎร ฯลฯ นอกจากนี้เพลงประจำหน่วยงานของรัฐ เช่น หน่วยงานทาง

⁵JAMES S. COLEMAN, ED., EDUCATION AND POLITICAL DEVELOPMENT (PRINCETON : PRINCETON UNIVERSITY PRESS, 1965), P. 15

กฎหมายก็จะแสดงให้เห็นถึงความเสมอภาคที่ประชาชนจะได้รับตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย
อีกด้วย

2. ความแตกต่างกันในกลุ่มต่าง ๆ ในระบบการเมือง ซึ่งหมายถึงสภาวะสังคม
ที่มีวิวัฒนาการจากความเป็นลักษณะง่าย ๆ ไปสู่ความซับซ้อน ซึ่งจะก่อให้เกิดกลุ่มย่อยขึ้น
อย่างมากมายในสังคมการเมือง กลุ่มย่อยนี้อาจมีลักษณะเด่นชัด เช่น เป็นกลุ่มผลประโยชน์
ต่าง ๆ หรือมีลักษณะแยกเป็นสถาบัน เช่น สถาบันทางศาสนา สถาบันทางการศึกษา สถาบัน
ทางการเมือง ฯลฯ เพลงปลุกใจก็มีส่วนส่งเสริมกลุ่มย่อยเหล่านี้ ในลักษณะของเพลงประจำ
หน่วยงานต่าง ๆ เค็มอาจมีเพียงเพลงปลุกใจของกองทัพ หรือกองกำลัง แค่นั้นมาในระยะ
หลัง สถาบันทางศาสนาก็เริ่มมีเพลงของตนเองที่มีลักษณะเป็นเพลงปลุกใจ สังเกตได้จาก
การเริ่มมีเพลงที่เกี่ยวกับศาสนามากขึ้น การมีรายการทางศาสนาทางสื่อมวลชนต่าง ๆ
เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ก็นิยมใช้เพลงประกอบที่มีเนื้อหาชักชวน ให้เลื่อมใสในศาสนามากขึ้น
สถาบันทางการศึกษาก็มีเพลงประจำสถาบันรวมไปถึงเพลงประจำคณะต่าง ๆ ซึ่งเป็นเพลง
ปลุกใจประเภทหนึ่งและเพลงที่ใช้เชียร์กีฬาต่าง ๆ ทั้งยังมีสถานีวิทยุเองก็มีอีกหลายแห่ง
เพลงปลุกใจก็มีบทบาทมากขึ้นต่อการแยกเป็นกลุ่ม ๆ เหล่านี้ และแต่ละกลุ่มจะเกิดการแบ่ง
แยกหน้าที่ไปตามความชำนาญ หรือหน้าที่เฉพาะ ซึ่งต่างจากระบบสังคมและการเมืองดั้งเดิม
ที่ไม่มีการแบ่งแยกหน้าที่ชัดเจน แม้แต่กลุ่มผลประโยชน์ในระยะหลังก็มีเพลงปลุกใจของ
ตนเอง (ส่วนใหญ่ใช้วิธีว่าจ้างผู้แต่งเพลงที่มีชื่อเสียงต่าง ๆ หรือ ขอให้ทางกรมประชา
สัมพันธ์แต่งให้) เช่น กลุ่มประมง กลุ่มนายจ้าง กลุ่มลูกจ้าง ข้าราชการต่าง ๆ ฯลฯ ซึ่ง
เพลงประจำกลุ่มเหล่านี้ส่วนใหญ่จะแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของกลุ่ม บทบาทและหน้าที่
ในทางการเมืองต่อประเทศต่อความเป็นไทย ฯลฯ เป็นต้น

3. ความสามารถของระบบการเมืองที่จะตอบสนองต่อความต้องการต่าง ๆ
ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความสามารถของระบบการเมืองนี้ จะต้องพิจารณา
ไปถึงวิธีการที่องค์การทางการเมืองใช้ปฏิบัติด้วยว่าจะต้องอิงอยู่บนหลักของเหตุผล ใน
เรื่องนี้เพลงปลุกใจมีส่วนช่วยอยู่ตลอดมา ในค่านของการระดมสรรพกำลัง (Mobilized)
ประชาชนให้สนับสนุนรัฐบาล และตอบสนองต่อนโยบายของรัฐบาล ซึ่งช่วยให้นโยบาย
ต่าง ๆ เกิดการปฏิบัติตาม และหากนโยบายต่าง ๆ เหล่านี้สามารถตอบสนองต่อความ
ต้องการต่าง ๆ ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก็เท่ากับระบบการเมืองมีการพัฒนา
เพลงปลุกใจจึงมีบทบาทสำคัญในการชักชวน นอกจากนี้เพลงสะท้อนสังคมหรือเพลงใน

แนวสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นที่นิยมของประชาชนในสมัยปัจจุบันก็มักจะมีลักษณะของการปลุกใจให้รักชาติปะปนอยู่ด้วย เพลงเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมและอาจมีส่วนกระตุ้นให้เกิดนโยบายที่เปลี่ยนแปลงแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้อีกหนึ่งด้วยเช่นกัน

จากหลักเกณฑ์ 3 ประการที่โคลแมนใช้พิจารณากระบวนการเมืองว่า มีลักษณะเป็นการพัฒนาหรือไม่ที่ผ่านมานั้น จะเห็นได้ว่าเพลงปลุกใจมีส่วนช่วยในการพัฒนาทางการเมืองในแง่ของจิตใจ หรือเป็นการอบรมกลมเกลียว (Socialization) ที่สำคัญที่จะชักชวนประชาชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาทางการเมือง และเป็นที่ยืนยันที่เพลงต่างต่างของไทยได้หันเข้าหากันในแง่ของการปลุกใจให้รักชาติ นิยมชาติ และร่วมมือกันพัฒนาแทนที่จะต่อต้านกันเหมือน เพลงเพื่อชีวิต กับเพลงปลุกใจในช่วงปี 2515 - 2519 โดยเริ่มตั้งแต่เพลงที่ร้องกันสำหรับเด็ก ในโรงเรียนอนุบาลต่าง ๆ ระดับประถม มัธยม ไปจนถึงระดับมหาวิทยาลัย ก็ล้วนปลุกฝังค่านิยมสมัยใหม่ลงไปด้วยเพิ่มเติมขึ้นจากรักชาติธรรมดา ค่านิยมที่สอดแทรกลงไปเพลงปลุกใจเหล่านี้ก็อาจมีส่วนช่วยให้มีการมีส่วนร่วมทางการเมืองเพิ่มขึ้น รวมทั้งมีการเคารพสิทธิการของประชาชนไทย อันจะนำไปสู่การพัฒนาทางการเมืองต่อไปในอนาคตของไทย

หลังจากที่เราได้พิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างเพลงปลุกใจกับการส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย มาจนถึงการส่งเสริมการพัฒนาทางการเมืองแล้วนี้ จะเห็นได้ว่าเนื้อหาของเพลงปลุกใจนั้นมีการเปลี่ยนแปลงในรายละเอียดโดยมีการปรุงแต่งสิ่งต่าง ๆ ที่แทรกลงไปเพลงเสมอมา จากการพิจารณาตามส่วนต่าง ๆ ที่ปรากฏในเพลง ซึ่งแสดงถึงเนื้อหาที่เชื่อมโยงว่ามีลักษณะอย่างไร จึงขอย้อนกลับมาสรุปถึงรูปแบบของส่วนต่าง ๆ ที่นำมาใช้พิจารณาข้างต้นนี้ว่า ส่วนที่เป็นแบบฉบับส่วนใหญ่ที่ใช้ในเพลงปลุกใจก็คือ ส่วนที่ชี้แนะให้กระทำ เช่น การใช้คำว่า จง... ต้อง... หรือห้าม เช่น อย่า... ไม่... โดยมีเหตุผลมาก่อนหรือต่อท้ายเสมอว่าเหตุใดจึงชักชวนให้กระทำเช่นนั้น สำหรับการใส่ส่วนที่พบในส่วนใหญ่มักมีลักษณะเป็นกลอนแปดหรือกลอนเสก 1 ยก มีลักษณะที่ประชาชนจะจับความได้ง่าย จากความรู้สึกว่ามีความคล้องจองกันง่ายกว่าลักษณะกลอนแบบอื่น นอกจากนี้ก็มีเป็นลักษณะของกลอนเพลง คือมีสัมผัสที่ไม่แน่นอนจำนวนพยางค์ที่ไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับทำนองเพลงแต่ก็มีความคล้องจองกัน ส่วนคำประพันธ์

ประเภทอื่น เช่น โคลง ฉันท์ กาพย์ นั้นพบอยู่น้อยมาก ส่วนใหญ่เป็นการนำเอาของเดิมที่มีอยู่แล้วมาใส่ทำนองเพลงลงไป มีข้อสังเกตประการหนึ่งในเรื่องสำนวนนี้ก็คือ การใช้คำอุปมาอุปมัยหรือคำเปรียบเปรย ซึ่งพบว่ามีอยู่มากและมีความหลากหลาย ซึ่งขอยกตัวอย่างที่สำคัญคือ

1. สำนวนเปรียบเปรย แผ่นดินไทยว่าเท่ากับพ่อแม่หรือผู้ให้กำเนิด เช่น "ท้องดินแหลมทองเหมือนท้องของแม่ เกิดดินเดียวกันแท้ เหมือนแม่เดียวกันไซ้ใหม่" "เสมือนหนึ่งใดกำเนิดเกิดมาจากบิดามารดาคนเดียวกัน" นอกจากนี้ยังมีการเปรียบเทียบพระมหากษัตริย์ว่าเป็นเสมือนหนึ่งบิดามารดาด้วย เช่น "เหล่าประชากรเหมือนพี่น้อง คลานตามกันมา ทั้งสองลนเกล้าคือ บิดมารดา" การเปรียบเปรยในลักษณะนี้ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และยังเป็นการเตือนสติที่กล่าวถึงนั้นด้วย

2. สำนวนเปรียบเปรยความรักชาติว่าเท่ากับหรือยิ่งกว่ารักตัวเอง เช่น "รักชาติ เรานี้ยิ่งชีพ" และเปรียบเทียบการหวงชาติ หวงแผ่นดิน เสมือนหนึ่งตั้งหวงรัง เช่น "ตั้งรวงหวงรัง เหมือนตั้งเราหวงแผ่นดิน" "คัจฉาพลหมู่ตั้งป้องกันรังมันได้" ฯลฯ นอกจากนี้ก็มีการเปรียบเปรยความรักเกียรติ ศักดิ์ศรี ว่าเท่ากับ รักชาติ (พบมากในเพลงปลุกใจระดับกองทัพ)

3. สำนวนที่เปรียบเปรยกับน้ำ น้ำนั้นถูกนำมาเปรียบทั้งในทางที่ดีและไม่ดี ในทางที่ดีก็คือเปรียบถึงความเย็นสบายของน้ำ (รวมถึงฝนด้วย) เช่น "ให้สุขกาย เยือกเย็น เหมือนดั่งน้ำในคงคา" เปรียบความสามัคคีเหมือนเป็นน้ำสายเดียวกัน เช่น "โลหิตสายเดียวกลมเกลียวกันไว้ อย่าแตกแยกไปเป็นหลายลำธาร" ในทางที่ไม่ดี ได้แก่ การเปรียบว่าเป็นภัยอันตราย เช่น "จรรวมพลังใจพลึงกาย คล้ายเป็นสะพาน เค้นข้ามภัยธาร พันเหล่าพาดด้วยสามัคคี" นอกจากนี้ยังมีการเปรียบเปรยการนำบ้านเมืองเสมือนการบังคับเรือให้พายัพันภัยทั้งหลายไป เช่น "บ้านเมืองเหมือนเรือ ในเมื่อทวนน้ำ อยากฉิวกระแสน้ำไหลช่วยกันพายช่วยกันจ้ำ" ฉะนั้นการเปรียบเปรยในลักษณะนี้ยังคงใช้มาจนถึงทุกวันนี้ ที่ว่าการบริหารประเทศก็เหมือนการนำเรือนาวาผ่านพันภัยอันตรายไปนั่นเอง

4. จำนวนที่เปรียบเทียบความกล้าของคนไทย ซึ่งเปรียบกับสิ่งต่าง ๆ อย่างหลากหลาย เช่น เปรียบกับเสือ สิ่งที่มีพิษ ฯลฯ เช่น "ถ้าถูกข่มเหงเราไม่เกรงผู้ใด ค้างคาวนิคมมีพิษเหลือใจ" "ชาติเสือแล้วทองไฉไล" "ชาติชายแล้วทองอก" "เราเป็นชาติเสือเชื้อชาย" ฯลฯ

5. การเปรียบเทียบสถาบันพระมหากษัตริย์ว่าเป็นร่มโพธิ์ร่มไทร เป็นมิ่งขวัญ เป็นศูนย์รวมจิตใจ เช่น "ครุร่มโพธิ์ร่มไทร ของปวงประชา" "เป็นมิ่งขวัญของปวงประชาไทย" "เสมือนหนึ่งขวัญใจร่มไทรไทยประชา" ฯลฯ รวมทั้งเปรียบเทียบในเรื่องที่เหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นการให้ภาพพจน์ เช่น "พระบารมียงยืนนานรุ่งเรืองสว่างลบแสงตะวัน" ฯลฯ เป็นต้น

6. ในเพลงระดบกองทัพมักมีการเปรียบเทียบที่เป็นรูปแบบเฉพาะของกองทัพ เช่น ทหารบกมักจะเปรียบเทียบว่า คนเป็นเสมือนม้าของชาติ ทหารเรือว่าเป็นม้าทางทะเล ทหารอากาศว่าเป็นม้าทางอากาศ รวมไปถึงการเปรียบเทียบว่าเป็นเสมือนบ้านสำหรับทหารเรือ เปรียบอากาศว่าเท่ากับดินที่อยู่ของทหารอากาศ และคำเปรียบเทียบความลำบากต่าง ๆ ที่ใช้จำนวนอุปมาอุปมัยเป็นจำนวนมาก เช่น นอนกลางดินกินกลางทราย เห็นแต่น้ำกับฟ้า และเปรียบเทียบกับสัญลักษณ์ของกองทัพ เช่น ทหารเรือเปรียบกับคอก-ประคูดู ที่งามพร้อมกัน โรอยพร้อมกัน ฯลฯ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีจำนวนเปรียบเทียบอื่น ๆ อย่างหลากหลายในเกือบทุก ๆ ด้าน เช่น เปรียบเสรีภาพว่าเป็นเสมือนเสื้อผ้าที่สวมใส่ให้คลายร้อน (จากเพลงสมบัติเสรี) เปรียบการทะเลาะกันเองว่าเป็นเหมือนลั่นกับฟันที่ค้องมีการกระทบกระทั่งกันบ้าง เปรียบความอุดมสมบูรณ์ของแผ่นดิน โดยใช้คำอุปมาอุปมัยว่าในน้ำมีปลาในนามีข้าว มีทรัพย์ในดินสินในน้ำ ฯลฯ เป็นต้น เพราะจำนวนเปรียบเทียบเหล่านี้ย่อมแสดงให้เห็นภาพพจน์ได้ดี และยังสามารถจดจำได้ง่าย ซึ่งเป็นประโยชน์ในการใช้เพลงปลุกใจเองเป็นอันมาก

สรุปในบทนี้เราได้กล่าวถึงคุณค่าต่าง ๆ ที่ต้องการ เสนอหรือทอกย้ำในเพลงปลุกใจไทยซึ่งทำให้เราได้ข้อสรุปที่น่าสนใจหลายประการ เช่น การกล่าวถึงประชาชนมากที่สุดคิในเพลงปลุกใจนั้นเป็นไปในทางใด มีลักษณะแบบเดียวกันนี้ในเพลงระดับกองทัพอย่างไร ตลอดจนการพิจารณาถึงสิ่งที่ถูกอ้างถึงในอันดับรอง ๆ ลงมา โดยใช้สำนวนและการใช้คำในเพลงปลุกใจ เป็นแนวทางการพิจารณา รวมไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างเพลงปลุกใจกับสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ว่าเป็นไปอย่างไร และลักษณะของประชาธิปไตยในเพลงที่มีอยู่ จนไปถึงการแสดงให้เห็นว่าเพลงปลุกใจมีส่วนเกื้อกูลต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างไร และส่งเสริมการพัฒนาทางการเมืองด้วยอย่างไร โดยการนำสำนวนและการใช้คำตลอดจนจุดมุ่งหมายของเนื้อหาในเพลงปลุกใจแต่ละระดับมาเปรียบเทียบกันด้วย ซึ่งทำให้เราทราบว่าเพลงปลุกใจไทยนั้นยังคงมีประโยชน์ต่อการเมืองไทย การผลิตเพลงปลุกใจใหม่ ๆ สามารถแก้ข้อบกพร่องของเพลงปลุกใจเก่า ๆ ที่มีอยู่โดยเฉพาะในเรื่องของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง และการพัฒนาประชาธิปไตยในไทย ตลอดจนการพัฒนาแนวทางของเพลงปลุกใจ และลักษณะของเพลงปลุกใจ ไปสู่การเป็นเพลงไทยสากลธรรมดา ที่ได้รับความนิยมในสมัยปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า เพลงไทยสากลปัจจุบันนี้มีไม่น้อยที่ออกมาในรูปของเพลงที่สะท้อนสังคม โดยมีการบรรจุด้วยคำที่ชักชวนปลุกใจให้รักชาติไว้ด้วย ซึ่งพิจารณาได้ว่าเป็นการพัฒนาจากเพลงปลุกใจแบบหนึ่ง จากสิ่งเหล่านี้ทำให้เราสามารถนำมาเป็นแนวทางในการผลิตเพลงปลุกใจ ตลอดจนใช้เพลงปลุกใจให้เกิดประโยชน์ต่อระบบการเมืองต่อไปได้ในอนาคต